

WIKI

bezinning

#70

Eerste oogst

Reflecties op de 11^e assemblee
van de Wereldraad van Kerken
Karlsruhe | 2022

Deze reeks

Oecumenische Bezinning

bestaat uit specials rond specifieke

thema's op het gebied van oecumene, geloof en samenleving,

uitgegeven door de Raad van Kerken in Nederland.

De uitgaven in deze reeks verschijnen onregelmatig.

be-zin-nin-g

#70

een beetje Groen en rijp

Van 31 augustus tot en met 8 september vond in het Duitse Karlsruhe de elfde assemblee plaats van de Wereldraad van Kerken. Vanuit 352 lidkerken kwamen ruim 4000 mensen samen om met elkaar te spreken, bidden en vieren.

Al is het veel te vroeg om over 'de' oogst van Karlsruhe te spreken - het meeste fruit hangt nog te rijpen - toch willen we met dit nummer van Oecumenische Bezinning een eerste impressie geven van de verschillende thematische bijeenkomsten op deze algemene vergadering, de werkwijze en de uitkomsten daarvan. Voor deze bijdragen tekenden Geert van Dartel, Leo Koffeman, Marijke van Duin, Kees Nieuwerth, Bernd Wallet, Geert Verschuure en Karin van den Broeke.

Daarnaast willen we, in woord en beeld, de lezer een indruk geven van de sfeer, de bijzondere vieringen en bovenal de vaak onvergetelijke ontmoetingen die de assemblee kenmerkten. We hebben daartoe een selectie opgenomen van de 25 blogs die eerder verschenen op de website van de Raad, geschreven door het bonte gezelschap van deelnemers uit Nederland.

Door velen is jarenlang toegeleefd en -gewerkt naar deze elfde algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken. Helaas heeft deze meest diverse christelijke samenkomst ter wereld in de Nederlandse pers opvallend weinig aandacht gekregen. Deze uitgave wil, ook met terugwerkende kracht, het werk en programma van de Wereldraad meer bekendheid geven, niet in de laatste plaats op het kerkelijk grondvlak. We hopen daarmee ook een bijdrage te leveren aan de doorvertaling van de slotverklaringen en andere opbrengsten van deze assemblee in de Nederlandse kerken en kerkelijke organisaties.

Dat kan alleen in gezamenlijkheid, door gehoor te geven aan de oproep van de assemblee om 'als christenen en mensen van goede wil samen te ontdekken hoe de liefde van Christus de wereld beweegt tot verzoening en eenheid'.

Christien Crowel

Algemeen secretaris

WE ARE TAKING THE WORLD'S
BIGGEST PROBLEM
TO THE WORLD'S
HIGHEST COURT!

YOUTH FOR
CLIMATE
JUSTICE!!!

What does your
bank have to do
with children's
future?
Look it up
www.oikoumene.org/cooler-e

Faiths 4
CLIMATE JUSTICE

4
Ms.
E. MOLEN
World Dialogue Participation
Assembly and A.I. Africa

Karlsruhe

Geert van Dartel

stimulans tot gezamenlijke inzet van kerken voor recht en vrede

Hoe staat het met de wil en het vermogen van kerken om gerechtigheid en vrede in de wereld van vandaag te bevorderen? Dit was één van de belangrijkste vragen op de algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken in Karlsruhe.

De geschiedenis van de Wereldraad is sinds 1948 verbonden met de inzet voor recht en vrede. Daar zijn vele mooie en belangrijke verklaringen over uitgebracht. Zo bracht de Wereldraad in 2011 ter voorbereiding op de algemene vergadering in Busan (Korea) 'Een oecumenische oproep tot rechtvaardige vrede' uit. Dit document is bedoeld als een gids voor de kerken om vanuit het hart van het Evangelie een stem te zijn voor recht en vrede in een wereld vol tegenstellingen, geweld en oorlog. 'Als Lichaam van Christus is de Kerk geroepen een plaats te zijn waar vrede gesticht wordt.'¹ De algemene vergadering in Busan stemde in 2013 in met deze tekst in en voegde er een verklaring 'over de Weg van Rechtvaardige Vrede' aan toe.² Op grond van ons gezamenlijk geloof zijn we als christenen en kerken geroepen om rechtvaardige vrede te brengen in gemeenschappen, zodat alle mensen kunnen leven zonder angst; op onze aarde, zodat leven gewaarborgd wordt; in de markteconomie, zodat iedereen kan leven in waardigheid; tussen de volkeren, zodat mensenlevens worden beschermd.

Pelgrimage van gerechtigheid en vrede

De algemene vergadering in Busan gaf de aanzet tot de pelgrimage van gerechtigheid en vrede waar we ook in ons land vorm aan hebben gegeven.³ De Walk of Peace die sinds 2015 in de vredesweek en inmiddels op zo'n 30 plaatsen in Nederland gehouden worden, is daaruit voortgekomen. Op 25 september jl. wees ds. Karin van de Broeke bij het Vredespaleis in Den Haag, waar dit jaar de wandeling van start ging, nog eens op deze achtergrond. Onze wereld heeft meer dan ooit vrede nodig, maar de stemmen die voor vrede pleiten lijken steeds minder sterk. Bij het Vredesplein vormden we een stiltekring. Zeven minuten overwogen we situaties van geweld en oorlog in de stilte van ons hart. Zelf dacht ik terug aan de oorlog in het voormalig Joegoslavië en aan de huidige oorlogen in Syrië en Oekraïne. Hoewel wij na de Tweede Wereldoorlog opgegroeid zijn met het idee 'nooit meer oorlog', was het tegenovergestelde waar. De oorlog is nooit weggeweest en tiert vandaag op veel plaatsen, vaak al jarenlang: Jemen, Ethiopië, Zuid-Soedan, Nagorno-Karabach. Wat kunnen we doen?

Teksten Karlsruhe

Zes van de tien teksten die de algemene vergadering van de Wereldraad in Karlsruhe vaststelde hebben betrekking op oorlog en vrede. In een algemene tekst onder de titel 'De dingen die vrede brengen: de wereld bewegen tot verzoening en eenheid'⁴ herbevestigt de algemene vergadering

de vastbesloten inzet van kerken om samen en in interreligieus verband te blijven werken aan vrede in onze wereld. De Wereldraad doet de oproep om wereldwijd tot een staakt het vuren te komen in alle gewapende conflicten, overal de weg te gaan van dialoog en onderhandelingen en af te zien van oorlog. Naast deze algemene tekst werden er nog vijf teksten vastgesteld die betrekking hebben op afzonderlijke conflictgebieden. Het meest aandacht ging daarbij uit naar Oekraïne en het Midden-Oosten.

Oekraïne

Aan de vooravond van de algemene vergadering in Karlsruhe ging veel aandacht naar de oorlog in Oekraïne en de verbijsterende uitspraken daarover van patriarch Kirill die zich vanaf het begin van de invasie in Oekraïne vierkant achter president Poetin schaarde. In de Wereldraad en in de media werd volop gediscussieerd of de Russisch-Orthodoxe Kerk nog wel lid kon blijven van de Wereldraad van Kerken als ze dergelijke standpunten inneemt. De Wereldraad nam het moedige besluit om het patriarchaat van Moskou niet uit te sluiten van deelname en zorgde er tegelijkertijd voor dat de Orthodoxe Kerken van Oekraïne in Karlsruhe hun stem konden laten horen. Tot een echt gesprek tussen orthodoxen uit Rusland en Oekraïne is het in Karlsruhe echter niet gekomen. Wel stelde de algemene vergadering een verklaring vast waarin de oorlog tegen Oekraïne in de duidelijke

bewoordingen werd veroordeeld en de kerken van Oekraïne en Rusland opgeroepen werden op te staan tegen oorlog en geweld.⁵ Meer zat er niet in. Eén van de vertegenwoordigers van het patriarchaat van Moskou schamperde over deze tekst, maar de Russische delegatie liet het document toch passeren zonder het af te wijzen. Misschien is dat winst. De tijd zal het leren.

Midden-Oosten

Ook de situatie in het Midden-Oosten kreeg veel aandacht. Gedurende vier dagen nam ik

deel aan de oecumenische conversatie over gerechtigheid en vrede in het Midden-Oosten. De sessies werden vakkundig geleid door de Palestijnse senator uit Jordanië, dr. Audeh Quawas, vertegenwoordiger van het Grieks-Orthodoxe Patriarchaat van Jeruzalem. Tot een echte, open gedachtewisseling kwam het in die sessies echter niet. Er vonden drie interessante presentaties plaats over Palestina, Irak en Egypte, waarover vervolgens wat gediscussieerd werd. Op grond daarvan werd in de vierde bijeenkomst een tekst vastgesteld

waarin de inzichten van de sprekers en de discussie werden samengevat. Daarnaast stelde de algemene vergadering een verklaring vast over gerechtigheid en vrede in het Midden-Oosten.⁶ Deze verklaring gaat vooral over het Israëliisch-Palestijnse conflict en ook over de dramatische situatie in Syrië. De algemene vergadering van de Wereldraad spreekt zich in deze tekst krachtig uit tegen de bezetting van Palestijns land en de systematische discriminatie van Palestijnen. Ook wordt erop aangedrongen dat de Wereldraad serieus kennisneemt van rapporten van mensenrechtenorganisaties die stellen dat er volgens beginselen van internationaal recht in Israël sprake is van apartheid. De discussie hierover in de plenaire vergadering was heftig. Voor veel kerken, onder andere in Duitsland en in Nederland, gaat deze typering te ver.

Overige teksten

Nog over drie andere conflictgebieden werden korte verklaringen vastgesteld. De algemene vergadering sprak zich na Busan opnieuw uit over Korea waar formeel de oorlog nog steeds niet is beëindigd en vredesopbouw moeizaam vordert.⁷ In een andere verklaring wordt de aandacht gericht op de gevolgen van het conflict tussen Azerbeidzjan en Armenië over Nagorno-Karabach.⁸ De algemene vergadering vraagt de VN en EU zich sterk te maken voor vrijlating van door Azerbeidzjan gegijzelde Armeense burgers en krijgsgevangenen en roept op tot dialoog en onderhandelingen op dat een voor

alle partijen aanvaardbare regeling voor Nagorno-Karabach wordt gevonden. Tenslotte is er een korte verklaring over de schrijnende situatie van de inheemse bevolking van West-Papoea, overwegend christenen, die slachtoffer zijn van ernstige en systematische schending van fysieke veiligheid en mensenrechten.⁹

Uitkomst

Ondanks de grote spanningen rond vraagstukken van oorlog en vrede, is de leiding van de Wereldraad erin geslaagd om de algemene vergadering in Karlsruhe in een positieve en eensgezinde sfeer af te sluiten. Alle documenten werden volgens de consensusmethode door de plenaire vergadering vastgesteld. Dat ging overigens allemaal wel erg snel en zonder veel voorbereiding en debat. Dat is een teer punt. De teksten zijn waardevol als referentie voor de inzet voor gerechtigheid en vrede van de Wereldraad in de komende jaren. Maar buiten die kring zal de doorwerking beperkt blijven. Het is zo eenvoudig om in algemene zin te spreken over de opdracht van de kerken om samen recht en vrede te bevorderen, maar o zo spannend en uitdagend om dat in concrete situaties van conflict, geweld en oorlog waar te maken. Die uitdaging moeten we wel steeds weer oppakken. Daarvoor was de algemene vergadering in Karlsruhe een leerzame ervaring.

■ Geert van Dartel is voorzitter van de Raad van Kerken in Nederland

1 An Ecumenical Call to Just Peace (overcomingviolence.org)

2 Statement on the Way of Just Peace (oikoumene.org)

3 Recht en vrede begroeten elkaar, Raad van Kerken in Nederland

4 The Things That Make For Peace: Moving the World to Reconciliation and Unity | World Council of Churches (oikoumene.org)

5 War in Ukraine, Peace and Justice in the European Region | World Council of Churches (oikoumene.org)

6 Seeking Justice and Peace for All in the Middle East | World Council of Churches (oikoumene.org)

7 Minute on ending the war and building peace on the Korean Peninsula | World Council of Churches (oikoumene.org)

8 Minute on consequences of the 2020 Nagorno-Karabakh war | World Council of Churches (oikoumene.org)

9 Minute on the situation in West Papua | World Council of Churches (oikoumene.org)

www.raadvanekerken.nl/wcc-ecumenical-call

www.raadvanekerken.nl/wcc-just-peace

www.raadvanekerken.nl/wcc-recht-en-vrede

www.raadvanekerken.nl/wcc-for-peace

www.raadvanekerken.nl/wcc-war-ukraine

www.raadvanekerken.nl/wcc-middle-east

www.raadvanekerken.nl/wcc-korean-peninsula

www.raadvanekerken.nl/wcc-nagorno-karabakh

www.raadvanekerken.nl/wcc-west-papua

Ivo de Jong

De kerk als herberg

Net als vele anderen wil ook ik de lof zingen over de vieringen in Karlsruhe. Thema van vrijdag 2 september was Lucas' verhaal over de Samaritaan: Hoe leren wij onze beperktheid, onze grenzen, te openen?

Mijn hart ging open door de muziek, de veelkleurigheid, gebeden en verbondenheid. Ik schoot helemaal vol toen een mimespeler met oranje zwemvest de viering binnenzwom, ons angstig en nat aankeek. Wij keken al even onwennig terug, tot zij naar ons begon te zwaaien – en wij zwaaiden terug. Toen moesten we elkaar maar eens de handen schudden. Dat ging nog in een vriendelijke chaos. Daarna ging ze te ver: of we elkaar maar eens een hug wilden geven? Zij deed het voor. Warempel, het gelukte.

Om zoiets met tweeduizend aanwezigen voor elkaar te krijgen: daar moet je wel een beetje een clown voor zijn. Een heilige dwaas. Om te geloven dat iedereen in onze herberg welkom is; om als Samaritaan over je grenzen te durven gaan, moet je een flinke dosis naïviteit, love en lef hebben. Het zijn altijd en eeuwig dwazen en clowns geweest die ons daartoe konden overhalen.

Daarna: nog nooit had ik het Onze Vader in zoveel talen tegelijk horen bidden. Ik heb me laten dragen door de golven van het gemur-

mel. Mijn eigen woorden bleven steken in de brok van mijn keel; tranen stroomden over mijn wangen. Het was of ik Onze Vader hoorde. Toen kregen ze ons aan het swingen op een Zulu-lied.

Wederstrevendheid

Na de zegen blijf ik nog even beduusd zitten. Ik zie een Zwitserse mevrouw en vraag of ze het ook zo mooi gevonden heeft. 'Ja', zegt ze. Maar tegelijk voelt ze zich schuldig en buitengesloten, vanwege haar kleur en kerk: 'We hebben niet genoeg gedaan'. Ik hoor mezelf zeggen

dat wij te gefixeerd zijn door ons schuldgevoel. Vroeger noemden ze dat 'de wederstrevendheid tegen de genade'. Het verlamt je. Die repeterende breuk is het laatste wat we kunnen gebruiken.

Terwijl we spreken komt er met toeters, vlaggen en vaandels, borden en bellen een protestmars voorbij. We staan op en lopen een eind mee. De demonstratie is georganiseerd door jeugd uit de kerken in de Pacific en de Carribean. Het gaat om de toekomst van onze aarde, specifiek om de stijging van de zeespiegel. Dan wandelen we naar de grote zaal, en laten we ons nog verder openen door professor Azza Karam, secretaris-generaal van Religions for Peace bij de Verenigde Naties. Ze is moslima en vraagt of er ook voor haar en voor hen plek is in onze herberg. De hele zaal staat op en er volgt een overdonderend applaus. Daarna krijgen zes Oekraïense afgevaardigden het woord. Op de achtergrond een gigantische foto van een kapotgeschoten kinderspeelplaats.

Alles komt dichtbij en binnen

Sommigen van ons vragen zich later af waarom er geen Russische sprekers waren genodigd. Daar is vast achter de schermen stevig over gesproken. De Russen zijn onder ons; we hebben ze in de liturgie gehoord. Hier in Karlsruhe wordt de mogelijkheid geboden elkaar als broeders en zusters in de ogen te zien. Tijdens deze microkosmos die de assemblee altijd is, blijkt alles dichtbij – en komt alles binnen. En komen we gelukkig ook gewoon bij elkaar op de koffie. Ik zit naast Ethiopiërs. Een kleurige mevrouw vertelt me dat zij bij hen de allerbeste koffie hebben ('buna'). Maandag neemt ze een zakje voor mij mee.

Volgt de bijbelstudie in de grote zaal. De katholieke professor Krzysztof Pikulski trakteert ons via het Hebreeuws en Grieks op een gedegen exegese. Het wordt ons duidelijker hoe radicaal de tekst feitelijk is. Tenslotte mogen we ons in kleine groepen successievelijk

herkennen in de priester, de leviet, de Samaritaan en in de gewonde mens. De (lekkere) lunch beleef ik te midden van uitbundige Kongolezen. Ze leren me wat goedenavond en 'ik hou van jou' in het Lingala is. Daarbij lachen ze aanstekelijk en ik krijg nog meer visitekaartjes. Na de lunch heb ik het even gehad en trek ik me terug voor een siësta.

Later die middag ga ik naar de Duitstalige workshop Christendom in de minderheid. Tsjechen en Saksen vertellen hun ervaringen sinds 1989. De kerken zijn heel marginaal. Niets spreekt vanzelf, er is ook geen gemeenschappelijk referentiekader. Wat doet dat met je geloof? Het is of ik de toekomst van het Rotterdam waar ik woon en werk recht voor me zie. Maar in mijn stad, besef ik al schrijvend, zijn ook nog zoveel mooie, springlevende en gekleurde kerken!

Dan is het tijd voor de avonddienst en eindigen we met 'Abide with me' (Blijf mij nabij). De hele wereld blijkt zowel het gevoel als het lied te kennen.

■ Ivo de Jong is vrijzinnig predikant en nam als afgevaardigde van Vrijzinnigen Nederland deel aan de assemblee

Leo Koffeman

Geen eenheid zonder gerechtigheid

In de moderne oecumenische beweging, en vooral binnen de Wereldraad, is 'pilgrimage' een sleutelwoord geworden. In de belangrijkste documenten van de 9e assemblee, Porto Alegre 2006, komt het bij mijn weten nog niet voor. Maar de 10e assemblee, Busan 2013, eindigde met een slotverklaring onder de titel 'Join the Pilgrimage of Justice and Peace'.

Daarmee werd de gedachte van een pilgrimage van gerechtigheid en vrede medebepalend voor het beleid van de Wereldraad tussen de 10e en de 11e assemblee. En zo werd het thema van die 10e assemblee – 'God of life, lead us to justice and peace!' – nadrukkelijk opgenomen.

Gerechtigheid en vrede, daar zou het om moeten gaan. En dat dan in de vorm van een pelgrimage, van een samen onderweg zijn van de kerken om zo stapsgewijs de weg naar meer vrede en meer gerechtigheid te vinden. Tientallen jaren hadden kerken in de Wereldraad het klassieke motto van Amsterdam 1948 herhaald: 'We intend to stay together', 'We nemen ons voor om samen te blijven'. Maar in Busan werd het: 'We intend to move together!', 'We nemen ons voor om samen in beweging te komen.'

Dat 'bewegen' kwam weer terug in het thema van deze 11e assemblee in Karlsruhe: 'De liefde van Christus beweegt de wereld tot verzoening en eenheid'. Een kerk die zich in dienst stelt van die beweging, zal ook zelf in beweging komen, is de onderliggende gedachte. Maar inhoudelijk leek Karlsruhe op het eerste gezicht nu toch voor een andere insteek te kiezen. In elk geval voor andere sleutelwoorden. Niet meer gerechtigheid en vrede, maar verzoening en eenheid zouden de horizon vormen van kerken die onderweg zijn.

Eenheid

Vanouds ligt mijn interesse binnen de oecumenische beweging in belangrijke mate bij de eenheidsvraag. Wat is de eenheid precies waar het in de oecumenische beweging om gaat? Hoe stellen we ons die voor? In het begin van de geschiedenis van de Wereldraad stond dit ideaal van organisatorische kerkvereniging ('organic union') voorop. In later tijd werd dat meer en meer genuanceerd: het gaat toch allereerst om zo iets als wederzijds tegenover elkaar verantwoording afleggen, en gezamenlijke besluitvorming (Nairobi 1975). Het gaat om gemeenschapsvorming die geworteld is in de gemeenschap van Vader, Zoon en Heilige Geest (Canberra 1991).

In de tijd voorafgaande aan Karlsruhe werd duidelijk dat de 11e assemblee nog weer een andere insteek zou kiezen. Het zou gaan om de 'oecumene van het hart', woorden die in de

Nederlandse context veel eerder al klonken, vooral vanuit de hoek van de kleinere reformatische kerken. Googel de uitdrukking maar eens. Ik proefde er eerlijk gezegd ook altijd iets van berusting of zelfs van weigering in: echte zichtbare eenheid in de vorm van kerkvereniging is helaas te veel gevraagd, maar we kunnen in elk geval streven naar deze oecumene van het hart.

Maar terug naar Karlsruhe. Zoals elke assemblee nam ook Karlsruhe een '*Verklaring over de Eenheid*' aan. Daarin vormt de oecumene van het hart een leidende gedachte, aansluitend bij het thema van de assemblee waarin immers (voor het eerst in 75 jaar) de 'liefde', en wel de liefde van Christus centraal staat. Het is die liefde die ons in beweging brengt. Ik werd uiteindelijk – nadat ik mijn aanvankelijke scepsis had overwonnen – toch meer geraakt door die verklaring dan ik had gedacht. Ik citeer een paar passages, in eigen vertaling:

'Kerken vragen vandaag de dag hoe de groei (naar eenheid) zichtbaar gemaakt kan worden. Onder sommigen is er een beweging om de ervaring van de oecumene meer te benadrukken dan formele overeenkomsten, er is bij hen een erkenning dat we, als we eerst samen wandelen op onze gemeenschappelijke pelgrimage van verzoening en eenheid, dan ook geleid

worden om samen na te denken over vragen van geloof en waarheid' (§ 15).

'Alleen als we als kerken vriendelijk zijn voor elkaar, elkaar hartelijk verwelkomen, diepe en duidelijke vriendschap opbouwen in oprechtheid en respect, en als we op elkaar betrokken raken vanuit medeleven, fascinatie en verlangen naar elkaar – dwars door onze verschillen en verdeeldheid –, zullen we de genade vinden om te zoeken naar dat gemeenschappelijke geloof, de gedeelde waarheid die onze scheiding zal overwinnen' (§ 19).

Dit alles raakt aan wat ik zie als de spirituele dimensie van de oecumene. Die is er, en ze is ook onmisbaar – samen met de kerkelijke en de theologische dimensie. Drie dimensies die nodig zijn om echt ruimte te creëren. Het is prima dat de Wereldraad daar aandacht voor vraagt. Wie een assemblee als die in Karlsruhe meemaakt, ervaart daar ook zeker iets van, in de vieringen maar ook in de gesprekken die je zo maar bij een kop koffie hebt met gelovigen uit een heel andere context en kerkelijke cultuur.

En toch: gerechtigheid

Aan het begin van de assemblee presenteerde waarnemend secretaris-generaal Ioan Sauca zoals gebruikelijk een rapport over de activiteiten van de Wereldraad sinds Busan 2013. Daarbij keek hij uiteraard ook alvast vooruit: hoe zou de Wereldraad verder kunnen bouwen op wat nu bereikt was. Hij zei onder meer: 'Ik ben ervan overtuigd dat we, als we vooruitkijken, onze gemeenschappelijke oecumenische trektocht moeten voortzetten als een pelgrimage van verzoening en eenheid, als een alles overkoepelend paradigma dat het programmatische werk van de Wereldraad richting geeft'. Hij zei dat, omdat naar zijn mening gerechtigheid en vrede niet bereikt kunnen worden zonder verzoening en eenheid.

Ik vond het opvallend dat de assemblee hier niet zonder meer in meegang. In het besluit dat de vergadering uiteindelijk op voorstel van de

programmacommissie nam, wordt gesproken over een 'pelgrimage van gerechtigheid, verzoening en vrede'. Dat wordt wat de assemblee betreft het paradigma voor de toekomst. De commissie schreef, impliciet kritisch op de suggestie van Sauca, of althans op hoe die zou kunnen overkomen: 'We willen niet het besef verliezen dat we in beweging zijn, en dat we ons bevinden op een pelgrimage van gerechtigheid en vrede, voorbereid om daarvoor te strijden. Verdiepte relaties moeten leiden tot radicale verandering, tot bekering, verzoening, gerechtigheid en herstel. We stemmen in met een oecumene van het hart, maar ook met een oecumene van de voeten waarin we wandelen in de sandalen van Jezus Christus' (§ 27).

Dat vasthouden aan de vragen rond gerechtigheid was voor mij het meest indrukwekkende aan deze assemblee. De grote thema's kwamen in dat licht aan de orde. Natuurlijk ging het over de oorlog in de Oekraïne. We spraken over en baden samen voor vrede, voor verzoening. Maar dan wel gekleurd door gerechtigheid. Hetzelfde gold voor wat het meest overheersende thema werd: de 'klimaatverandering'. Een woord dat al snel als te soft werd afgeserveerd: het gaat om een klimaatcrisis! En wat nodig is, is klimaatgerechtigheid. Ook nu weer zijn het de zwakste schouders die de zwaarste lasten dragen. De boeren in Oost-Afrika en delen van India waar de droogte alles kapot maakt. De bewoners van de Pacific die als eersten te maken krijgen met de gevolgen van zeespiegelstijging. De Sami in Noord-Zweden die hun traditionele levenswijze bedreigd zien door het gaandeweg smelten van de permafrost. Het worden spannende jaren, ook voor de Wereldraad. En de Wereldraad, dat zijn we samen, ook als kerken in Nederland.

■ Leo Koffeman was gedurende vele jaren medeverantwoordelijk voor de oecumenische relaties van de Protestantse Kerk in Nederland, en werd uitgenodigd als adviseur voor deze kerk mee te gaan naar Karlsruhe

Vreugde & pijn in de oecumenische ontmoeting

Op deze algemene vergadering van de Wereldraad van Kerken wordt veel gevierd. We vieren de liefde van Christus die ons beweegt tot verzoening en eenheid. We ervaren het als we samen in vele talen en stijlen zingen, de éne avond voorgedaan door oriëntaals orthodoxe voorzangers en de volgende avond door een worship band van een lokale Pinkstergemeente. Hier wordt voelbaar dat eenheid niet in de eerste plaats zit in de verklaringen die we in de vergaderingen bespreken, maar belichaamd is in het samen vieren en in de ontmoeting zelf.

Toch is er tussen de regels en ontmoetingen door ook veel pijn en verdeeldheid voelbaar: in het zoeken naar de goede bewoordingen voor verklaringen over de oorlog in de Oekraïne waarbij zowel de stem van de Oekraïners als van de Russische delegatie wordt gehoord; in het spreken over het lijden van Palestijnse christenen op een manier die geen onnodige afstand creëert in het gesprek met de Joodse gemeenschap. Het wordt voelbaar als de primaat van de Anglicaanse kerk in Nigeria kritisch vraagt of de programma's rond ethische vragen en rond de missionaire

roeping van de kerk niet te veel vanuit het hoofdkantoor in Europa aangestuurd worden. Er is pijn als je de weerstand in de zaal voelt als een vertegenwoordiger van de Duitse delegatie meer spreektijd neemt of krijgt dan anderen en kerken uit het Zuiden zich afvragen of sommige stemmen dan toch zwaarder wegen dan anderen. Deze verschillen gaan diep. Staan onze zusters en broeders naast ons in onze strijd of laten ze ons alleen? Mag ik er van anderen zijn met mijn seksuele identiteit? Zijn mijn medechristenen in Europese kerken eigenlijk nog wel bereid zich te laten leiden

door de bijbel of laten ze zich meeslepen door hun cultuur? Waarom zeg je dat je eenheid zoekt maar kun je geen avondmaal met me vieren? Wat is onze belangrijkste christelijke roeping in de wereld?

Ruimte voor tegenspraak

In de business meetings werd die spanning regelmatig voelbaar, maar was er weinig tijd om elkaars zorgen en pijn te horen. Daarbuiten was het veel minder zichtbaar. De plenaire bijeenkomsten waren strak geleid en naar ik begrijp werden lastigere stemmen daar ook wel eens uitgefilterd. De thematiek was sterk gefocust op vragen over de strijd voor gerechtigheid, vrede en heelheid van de schepping. Maar er was bijvoorbeeld geen aandacht voor de mooie verhalen over evangelisatie en gemeentestichting in India en Zuid-Oost Azië waar ik in de wandelgangen over hoorde. In de workshops vinden natuurlijk vooral mensen elkaar die al dezelfde passies en zorgen delen. Voor een werkelijke oecumene is het denk ik nodig dat er meer ruimte is voor tegenspraak, voor het erkennen van verschillen en voor het moeizame zoeken of we elkaar toch kunnen vinden – soms door samen een nieuwe weg te vinden, soms door een beter wederzijds begrip.

Gebed om pijn

We kunnen het met die pijnlijke verschillen natuurlijk alleen uithouden als we diep blijven boren naar de bron van de eenheid. Bonhoeffer zegt in zijn *Gemeinsames Leben* al dat een psychologische ervaring van verbondenheid heel warm kan zijn, maar snel tekortschiet als onze diepgaande verschillen en al te menselijke tekorten voelbaar worden. Daarom moeten we zoeken naar een eenheid in Christus die uitstijgt boven wat ons als mensen verdeelt. Het warme gevoel van het samen vieren moet ons helpen dieper te wortelen in Christus. Daarom verwijst het thema van deze assemblee ook naar de liefde van Christus als de bron van eenheid en verzoening. Vanuit die bron kunnen we het uithouden met de pijn en zijn we gemotiveerd om te blijven zoeken naar een diepere eenheid.

Ik werd geraakt en bemoedigd door zuster Blandine Lagrut van Chemin Neuf die ik in mijn home group ontmoette. Ze vertelde hoe het erkennen van de pijn van de verdeeldheid hoort bij hun oecumenische spiritualiteit.

De leden van deze gemeenschap bidden elke avond:

*Heer Jezus,
U die gebeden heeft dat allen één
mogen zijn,
wij bidden U voor de eenheid
onder christenen,
zoals U het wilt, op de manier die U wilt.
Moge uw Geest ons geven dat we
de pijn van de scheiding ervaren,
dat we onze schuld erkennen,
en dat we mogen hopen over alle hoop heen.
Amen*

- Benno van den Toren is hoogleraar Interculturele Theologie en Missionaire Roeping aan de Protestantse Theologische Universiteit. Hij nam als gedelegeerde van de Protestantse Kerk in Nederland deel aan de assemblee

Marijke van Duin

Tijdens de elfde assemblee van de Wereldraad van Kerken is veel aandacht besteed aan de klimaatcrisis. Dat is terug te vinden in de slotdocumenten. Hopelijk blijft het daar niet bij en staan de kerken wereldwijd eindelijk op voor klimaatgerechtigheid. Maar daarvoor

Hoog tijd voor Schaduwwerk

zal dan wel eerst naar binnen moeten worden gekeken. In de Jungiaanse dieptepsychologie heet dat 'Schaduwwerk doen'.

Foto: Performance van 'Bibliologues', een groep theologen en kunstenaars uit het Caribisch gebied en Noord-Amerika. Tijdens de assemblee voerden zij met drama, licht, schaduw, zang en dans een performance uit tijdens de bijeenkomst 'Affirming Justice and Human Dignity'.

Helaas hebben we momenteel te maken met een dubbele geopolitieke realiteit. Aan de ene kant is er sprake van een toenemend aantal nare oorlogen en diepgewortelde conflicten: Rusland – Oekraïne, Jemen, Israël – Palestina, om er een paar te noemen. Aan de andere kant hangt de klimaatcrisis als een zwaard van Damocles boven ons hoofd. Die crisis wordt jaarlijks besproken tijdens de klimaatonderhandelingen van de Verenigde Naties (VN) waar vrijwel alle landen aan meedoen. De landen zijn het over veel niet eens, maar wél hierover: internationale samenwerking is een absolute vereiste om de klimaatcrisis adequaat aan te pakken. Daar wordt bij de klimaatonderhandelingen ook naar gestreefd, ondanks de grote spanningen tussen de veroorzakers van de klimaatcrisis en de slachtoffers ervan. Iedereen is er namelijk van doordrongen dat we nog maar een paar jaar de tijd hebben om de klimaatcrisis om te buigen.

Die zo noodzakelijke samenwerking staat onder toenemende druk. Want we hebben niet alleen te maken met een (her)nieuw(d)e Oost-West crisis – zichtbaar in de Oekraïne-oorlog en de toenemende spanningen tussen de Verenigde Staten en China -, ook de kloof tussen Noord en Zuid dient steeds sterker aan. Slachtoffers van de klimaatcrisis laten zich namelijk niet meer de mond snoeren en eisen gerechtigheid. Internationale bijeenkomsten zoals de VN-klimaatconferenties en de assemblee van de Wereldraad van Kerken fungeren wat dat betreft als eyeopener voor deelnemers uit rijke landen.

Een paar voorbeelden:

- Ouders in de Filipijnen die één van hun kinderen als seksobject moeten verkopen in ruil voor voedsel. Want hun land is afgepakt door westerse bedrijven die er grote mono-plantages opzetten. Wij in het westen willen immers een lekker ruikend shampooetje op basis van palmolie?
- Keniaanse gezinnen die huis en haard hebben moeten ontvluchten vanwege de recente maandenlange extreme droogte, waardoor ze geen water en voedsel meer hebben. Velen zijn al omgekomen. In Nederland horen we er vrijwel niets over; niets mag ons immers afleiden van ons consumptiegedrag teneinde de zakken van rijke aandeelhouders nog wat verder te vullen...

Schaamte

Helaas zijn dit geen verzinsels, maar getuigenverslagen van deelnemers aan de assemblee in Karlsruhe. Zulke directe ontmoetingen en uitwisselingen zijn het mooie, maar ook het bitter confronterende van zo'n assemblee. Ik ben

Onze welvaart is nog steeds gebaseerd op een door-en-door onrechtvaardig internationaal economisch systeem

er inmiddels op voorbereid: als witte vrouw uit een rijk land geniet ik van de ontmoetingen, maar voel voortdurend ook een schrijnende schaamte. Schaamte over de situatie nu, maar ook schaamte over vroeger: kolonialisme, slavernij, uitbuiting. Roof van grondstoffen en kostbaarheden. Minachting van lokale bevolkingen en hun gebruiken. We denken wel dat dat achter ons ligt, maar dat is maar zeer ten dele het geval. Onze welvaart is nog steeds gebaseerd op een door-en-door onrechtvaardig internationaal economisch systeem, dat een gigantische schuldenberg veroorzaakt bij de minst draagkrachtigen, en dood en verderf zaait onder mensen, dieren en de natuur. Klimaatverandering is wat dat betreft een teken aan de wand.

Gelukkig is er een kentering op komst. Steeds vaker gaan gesprekken, ook in Nederland, over het koloniale verleden, over de noodzaak nu

eindelijk eens officiële excuses te maken voor de slavernij. Roofkunst wordt beetje bij beetje teruggegeven aan de landen van herkomst. Paus Franciscus trok enkele maanden geleden in Alaska het boetekleed aan, vanwege de verschrikkingen die de Rooms-Katholieke Kerk de inheemse bevolking daar heeft aangedaan. Ja, niet alleen nationale overheden en bedrijfsleven, maar ook kerken hebben het nodige op hun geweten. En zeker niet alleen de Rooms-Katholieke.

Excuses zijn mooi en belangrijk, maar daar zou het niet bij moeten blijven. Excuses zijn alleen voldoende als een misdaad in het verleden heeft plaatsgevonden, gecompenseerd is en afgesloten. Maar wij zijn als christenen geroepen om onrecht in het hier en nu te benoemen en aan te pakken. Daar komt veel meer bij kijken. We zullen inzicht moeten ontwikkelen: welke mechanismen uit het verleden spelen nog steeds een rol? Wat was en is onze rol als westerlingen, als christenen?

Schaduwwerk

Zulk inzicht verwerven op grond van introspectie en analyse, is wat Jung 'Schaduwwerk doen' noemt. De Schaduw is het verdrongen gedeelte in de menselijke psyche, waar dingen in zitten die we niet zo fijn vinden en waar we ons dus liever niet bewust van zijn. Als we de inhoud van de Schaduw toch bewust maken, kunnen we deze minder fijne dingen onder ogen zien en transformeren. Vaak zijn die narigheden geworteld in historisch onrecht. Denk maar eens aan iemand die als kind misbruikt is en daar zijn/haar leven lang last van heeft. Pas als er aan het trauma gewerkt wordt, kan er een vorm van verlichting optreden. Het bijzondere is dat dit niet alleen geldt voor het slachtoffer, maar ook voor de dader. Ook die heeft een Schaduw waarin de misdaad is opgeslagen. Ook voor hem/haar geldt dat verlichting pas kan optreden als de misdaad bewust wordt gemaakt en getransformeerd.

Het Schaduwmodel kan prima toegepast worden op grotere groepen, zelfs op de wereld als geheel. Als we dat doen komen we onherroepelijk uit bij het al genoemde koloniale onrecht uit het verleden, én bij het recentere klimaat-onrecht. Beide vormen van onrecht kennen daders en slachtoffers. Wij in het Noorden maken helaas deel uit van de daders – niet persoonlijk, maar we dragen wel de collectieve historische verantwoordelijkheid. De meeste mensen in het Zuiden behoren tot de historische groep van de slachtoffers. Gezien de discussies over het kolonialisme, de slavernij en het huidige klimaat-onrecht lijkt het erop dat de wereld zich hiervan bewust aan het worden is.

Maar daar mag het niet bij blijven. Werkelijk Schaduwwerk doen betekent ook werken aan transformatie. Dóór de bewustwording en de schaamte van de ellende heen bouwen aan een nieuwe werkelijkheid. De wereld heeft er immers niets aan als het ene deel in schaamte blijft hangen en het andere deel in een slachtofferrol. Daar moeten we collectief uit zien te komen.

Daarvoor is nodig dat wij, witte mensen in een rijk land, ons realiseren dat we nog steeds leven vanuit 'white supremacy' (blanke overheersing), zoals dat internationaal genoemd wordt. Wij denken immers nog steeds – al is het vaak onbewust – dat de witte cultuur de beste is, dat we ver verheven zijn boven inheemse bevolkingen, en dat ons economisch systeem het beste werkt en dus moet gelden voor iedereen, ook al leidt dat tot onhoudbare schulden in landen die het steeds moeilijker krijgen vanwege de klimaatcrisis. In plaats daarvan zouden we bescheidener moeten worden en leren te leren van andere culturen.

Voor minder draagkrachtige, onderdrukte of gemarginaliseerde bevolkingen is het daarentegen hoog tijd om hun identiteit en cultuur te hervinden en opnieuw tot bloei te brengen. En om ons hun inzichten en vaardigheden bij te brengen over hoe om te gaan met aarde, de natuur, water, lucht. En, misschien wel het

Wij christenen menen dat we morele autoriteit bezitten. Nu is de tijd gekomen om dat te bewijzen.

belangrijkste: ons leren deel te zijn van een gemeenschap, leren delen.

Toekomstvisie

De grote crises van deze tijd, waarvan de klimaatcrisis wel het meest prangend is, bieden ons hiertoe naast bittere noodzaak een enorme kans. Wanneer we ons werkelijk realiseren dat er maar één Aarde is waar we met zijn allen op moeten leven, is er namelijk maar één weg. De weg van samenwerking, van leren, van het ontmantelen van de white supremacy-mechanismen en het aanvaarden van andere, betere manieren om samen te leven. Alleen dan kunnen we ruimte vinden om onze wereld, inclusief de mondiale economie, anders te organiseren. Namelijk gericht op het welzijn van allen, inclusief toekomstige generaties en de natuur in den brede, in plaats van op de portemonnee van enkelen. Wij rijke, witte mensen zullen dan eindelijk onze enorme welvaart en technologie leren delen met de wereld, en daarmee wijdverbreide armoede en de kans op oorlogen en conflicten aanzienlijk verminderen. Zo kan de spiraal naar boven worden ingezet: bewapeningswedlopen kunnen worden afgeremd waardoor veel geld vrijkomt voor de noodzakelijke hervormingen.

Christenen zou dit alles niet vreemd in de oren moeten klinken. Wij zijn immers volgelingen van

Christus en maken deel uit van een wereldreligie, dus hebben we te maken met de noden van onze broeders en zusters in andere delen van de wereld. Des te meer reden voor de christelijke wereldgemeenschap - en alle anderen van goede wil - om Schaduwwerk te omarmen, om te investeren in de broodnodige economische en maatschappelijke transformatie, waarbij oorlog voeren in welke vorm dan ook scherp veroordeeld wordt en zoveel mogelijk voorkomen. Laten we ons uitspreken tegen investeringen in wapentuig en -handel; tegen een financieel/economisch systeem dat enkelen astronomisch verrijkt en tegelijkertijd velen de dood injaagt of in armoede en ellende stort; tegen een systeem dat gebaseerd is op een superioriteitsmentaliteit die onze aarde als bezit ziet en haar gaandeweg vernietigt. En bovenal daarnaar handelen.

Wij christenen menen dat we morele autoriteit bezitten. Nu is de tijd gekomen om dat te bewijzen. Laten we de uitdagingen van onze tijd oppakken als een hernieuwde invulling van het Verbond dat God ons heeft aangeboden.

- **Marijke van Duin** is lid van de Doopsgezinde Broederschap en was adviseur in Karlsruhe. Zij is lid van de klimaatwerkgroep van de Wereldraad van Kerken en volgde een vierjarige opleiding Jungiaanse dieptepsychologie

Rachelle van Andel

Rechts:
Rachelle van Andel

Een excursie als theologische oefening

“

Gutach, 14, lees ik op een bord dat omhooggehouden wordt. Ja, op tijd heb ik mijn groep voor de excursie op het station van Karlsruhe gevonden. Het is zaterdag. Na een intensieve week vol ontmoetingen, opschudding en ervaringen kon er nog wel een weekend achteraan van... ja, nog meer ontmoetingen.

Ik besluit op mee te gaan op de weekendtrip met het thema 'Living the Community, Believing Together in the Heart of the Black Forest'. Het is een van de twee activiteiten waarbij je twee dagen op pad gaat. Vanuit de organisatie is weinig informatie beschikbaar. Ik heb geen idee waar ik terecht kom en waar ik vannacht slaap. Met de gele rugzak die ik van Willem van de Nederlandse delegatie mocht lenen komt alles wel goed.

Op het station raak ik aan de praat met een lange man met pretoogjes. Ik schat hem net iets ouder dan ik ben. Zijn naam is Ashraf Tannous. Hij vertelt dat hij Palestijns is en ook een beetje verbouwereerd is omdat ook hij niet weet waar we terecht zullen komen. Het gezamenlijke niet-weten scheidt een band.

Openingspeech

Ik grijp de kans om te delen wat mij wat mij al de hele week een beetje dwars zit: de openingspeech van de bondspresident Frank-Walter Steinmeier op de eerste dag van de assemblee. Op mijn verhaal en mijn vraag vertelt Ashraf dat hij bijna een hartaanval kreeg op die eerste dag. Voor hem voelde het alsof zijn bestaan ontkennd werd.

Steinmeier is retorisch zeer begaafd. Hij spreekt harde woorden en adresseert alle afgevaardigden en de Russische delegatie persoonlijk in zijn speech. Wij, deelnemers aan de assemblee, moeten hen de waarheid vertellen over de giftige cocktail van de oorlogsretoriek van Poetin en religieuze legitimatie van de oorlog.

Hij was overigens zelf de eerste president die niet welkom was in Kiev vanwege zijn eerdere Ruslandpolitiek als minister van Buitenlandse Zaken.

Een ander belangrijk punt dat hij maakt is de bestrijding van antisemitisme. Volgens hem is de grootste taak van kerken om ons in te zetten tegen antisemitisme en de bescherming van het Joodse volk in Duitsland, Israël en waar dan ook ter wereld. Natuurlijk ben ik het op dat vlak met hem eens. Wij moeten ons altijd uitspreken tegen antisemitisme en ook verantwoordelijkheid dragen voor de ingewikkelde geschiedenis van het christendom dat ook verweven is met antisemitisme.

Maar als keynote speaker zet hij een toon die niet op zijn plaats is op deze plek. De westerse retoriek die hij nu ten gehore brengt is eenzijdig en zwijgt bijvoorbeeld over het lijden van de Palestijnse christenen. De taak van kerken ligt niet alleen in de inzet tegen antisemitisme, maar ook in de inzet tegen elke vorm van haat, geweld en uitsluiting.

Bij dit soort speeches gaat het mij met name over wat er niet gezegd wordt en wat eraan voorafgaat. Wie mag een keynote geven en wie niet? Wie schuift enkel aan in een panel en welke stemmen hoor je enkel in het zachte suizen van de wind? Wat is het belang van deze spreker dat hij juist hier op deze plek dit verhaal houdt?

Wat mij opvalt is dat zijn speech enerzijds met applaus ontvangen wordt (met name in West-Europa) en anderzijds stevige kritiek krijgt van andere mensen die ik hier ontmoet, bijvoorbeeld van de orthodoxe delegatie die een plekje achter mij heeft in de conferentiezaal. Het is gemakkelijk om grote woorden te spreken en daarna weer weg te gaan. Het is veel moeilijker om luisterend aanwezig te zijn en te beseffen dat wij als West-Europa in Karlsruhe een verantwoordelijkheid dragen als onderdeel van de wereldkerk. Wat is er nodig op deze plek? Welke taal kunnen wij met

elkaar oefenen? Niet sexy, wel een kans en een belangrijke oefening.

De metafoor van de wereldreiziger

Die oefening vraagt om een intersectorale theologie. De Zuid-Koreaanse theoloog Noms-oom Kang gebruikt hiervoor de metafoor van de wereldreiziger. Volgens haar ligt de taak van de theoloog in het zwerven tussen werelden waardoor je zicht krijgt op de positie van mensen die buiten het dominante discours vallen. Dat betekent ook dat je uit het binaire denken stapt en recht doet aan de complexe realiteit en impact van globalisering voor mensen wereldwijd.

In haar werk onderzoekt ze een grenzeloze solidariteit en wil ze weg uit het binaire wij/zij denken. Haar startpunt begint bij haar eigen identiteit als feminist en Aziatische vrouw, maar eindigt daar niet. Het gevaar is namelijk dat die identiteit haar gevangen houdt in een stereotype beeld van hoe een feminist en Aziatische vrouw zich zou moeten gedragen. Het zwerven en op zoek gaan naar verschillende stemmen helpt daarbij.

Een excursie als theologische oefening en oefening in gemeenschap

Ik heb het vermoeden dat mijn excursie naar Gutach niet enkel een excursie is, maar een theologische oefening in gemeenschap waarin een echte ontmoeting plaatsvindt tussen de lokale gemeenschap en twintig deelnemers van over de hele wereld.

Als we aankomen in Gutach worden wij hartelijk ontvangen. De burgemeester wordt opgetrommeld en tovert souvenirs uit een kartonnen doos. De vlag van de Wereldraad wordt opgehangen voor de deur van de kerk (dat lukt niet echt). De liefdevolle kneuterigheid ontroert mij diep. Door deze gezamenlijke activiteit en de hartelijkheid van de gemeenschap in Gutach en Hauach komt elke deelnemer tevoorschijn. Elke deelnemer is op haar best en dat wordt mogelijk doordat we allemaal zo ontzettend welkom zijn.

Het raakt me ook als de orthodoxe priester Thomas uit India een oproep deelt na de maaltijd op zaterdag. Hij heeft sieraden meegebracht die gemaakt zijn door moslimvrouwen uit de urban poor, met wie hij werkt. Tijdens het regenseizoen waarin hun leefomgeving bedreigd wordt, kijkt de regering weg en niet naar hen om. Hij heeft hen gevraagd wat ze nodig hebben. Op deze manier probeert zijn gemeenschap met hen samen te werken zodat de vrouwen zelf geld kunnen verdienen. Aan mijn rechterpols draag ik nu een prachtige armband gemaakt door een van de vrouwen.

Na het eten gaan we in kleine groepjes uiteen. De kerk heeft een aantal jonge mensen en kinderen opgetrommeld om deel uit te maken van dit bijzondere gezelschap. 'Jullie gaan nooit meer meemaken dat twintig nationaliteiten verzameld zijn in Gutach.' Ja, de kinderen hebben geen excuus om weg te blijven.

Heilige ruimte

In kleine kringgesprekken delen we over ons werk en wat ons draagt. En dan gebeurt het in mijn groepje. Een van de tieners durft uit te spreken wat zij gelooft en dat ze daarmee gepest wordt op school. Er ontstaat een heilige ruimte waarbij wij aan het eind van de avond de kinderen in onze groep vragen om in het midden te gaan staan om hen een zegen mee te geven. Een zegen van een Palestijnse Lutherse pastor, een Nederlandse Remonstrantse predikant en een Canadese Anglicaanse bisschop. Wat er hier gebeurt, overstijgt onszelf en ook als vrijzinnige predikant durf ik te zeggen dat dan God gebeurt.

Laat op de avond ontmoeten we ons gastgezin. We delen het gastgezin met de Palestijnse deelnemer Ashraf. Tot laat drinken we bier

en praten we over wie we zijn en waar we vandaan komen. Zijn pretogen worden somber als hij vertelt over zijn jongste kind die speelt met een Israëliësch kind. Ze zijn allebei twee jaar. Het ene kind zal later bij het checkpoint staan om het andere kind te controleren. Hoe moet hij dat later uitleggen? Aan tafel worden we stil.

De volgende dag in de oecumenische dienst worden we uitgenodigd om spontaan Bijbelverzen te delen die ons dierbaar zijn en voor te gaan in gebed. Het is een geschenk om op deze manier de deelnemers te horen. Ik ga zelf voor in gebed. Voor de eerste keer in spijkerbroek en sportschoenen, opdat we elke dag 'ja' tegen elkaar en het leven mogen blijven zeggen.

Ubi caritas, zingen mijn Indiase zuster en ik in het kerkje vlak bij het station in Haussach voordat we weer terugreizen. 'Waar liefde heerst...' We houden elkaar vast. Een gemeentelid heeft tranen in zijn ogen. Ik omhels hem. Een andere kan niet stoppen met huilen: 'it's so beautiful'. Door deze excursie van twee dagen word je even uit je kader en frame gehaald, uit je eigen verhaal, waardoor je dichterbij de ander en uiteindelijk ook jezelf kunt komen. Het lijkt me een goed idee om de volgende assemblee daarmee te beginnen. Of het nu een kanotocht is, haken of samen naar de diertuin. Vanuit die gedeelde interesse ontmoet je elkaar van mens tot mens en is het mogelijk om je op een andere manier te verhouden tot elkaar.

■ [Rachelle van Andel](#) is predikant van de vrijzinnige christelijke geloofsgemeenschap Vrijburg. Zij nam als vertegenwoordiger van de Remonstrantse Broederschap deel aan de assemblee. Dit is het eerste deel van de blog die Rachelle schreef. Lees het tweede deel op www.raadvankerken.nl/Rachelle-blog-2

De liefde van Christus spoort ons aan

Speciaal voor deze 11e assemblee van de Wereldraad van Kerken componeerde en schreef de Zweedse componist/schrijver Per Harling – op het thema van deze assemblee - het lied 'De liefde van Christus spoort ons aan'. Het werd gedurende de assemblee dagelijks gezongen tijdens de plenaire vieringen.

C Em F C F C Am

1. De lief - de van Chris - tus spoort ons__ aan tot een - heid en ver - zoe - ning,___
2. De lief - de van Chris - tus kruist el - ke grens en wijst ons op de waar - de van
3. De lief - de van Chris - tus be - weegt ons__ tot het zor - gen voor de aar - de,___

5 D7 G(sus4) G7 F E7 Am F C

maakt ruim__ baan. In Chris - tus' lief - de kan angst niet be - staan.
ie - de - re mens. Ge - na - de ge - schon ken, ge - na - de ge - deeld.
scep - ping van God. Le - ven is hei - lig__ le - ven is heel.

8 F Dm G7 C

De Geest scheidt vrij - heid om die weg te gaan.
De Geest maakt één wat nu nog is ver - deeld.
En al wat leeft is daar - van on - der - deeld.

Tekst & muziek: Per Harling, Zweden | Nederlandse vertaling: Egbert van der Stouw

De liefde van Christus spoort ons aan

C Em F C F C Am

1. De lief - de van Chris - tus spoort ons... aan tot een - heid en ver - zoe - ning, —
 2. De lief - de van Chris - tus kruist el - ke grens en wijst ons op de waar - de van
 3. De lief - de van Chris - tus be - weegt ons... tot het zor - gen voor de aar - de, —

5 D7 G(sus4) G7 F E7 Am F C

maakt ruim... baan. In Chris - tus' lief - de kan angst niet be - staan.
 ie - de - re mens. Ge - na - de ge - schon ken, ge - na - de ge - deeld.
 schep - ping van God. Le - ven is hei - lig — le - ven is heel.

8 F Dm G7 C

De Geest scheidt vrij - heid om die weg te gaan.
 De Geest maakt één wat nu nog is ver - deeld.
 En al wat leeft is daar - van on - der - deel.

Tekst & muziek: Per Harling, Zweden | Nederlandse vertaling: Egbert van der Stouw

English

1. Christ's love moves the world to reconciliation and unity.
In Christ' love there is no fear.
The Spirit helps to be bold and free!
2. Christ's love moves the world to recognize each person's dignity.
Grace is given, grace to share.
The Spirit moves us to a common we!
3. Christ's love moves the world to care for God's creation's integrity.
Life is holy, life is whole.
The groaning earth now needs our empathy!

Deutsch

1. Christi Liebe bewegt die Welt,
zur Einheit und Versöhnung bereit zu sein.
In Christi Liebe da ist keine Furcht.
Der Geist hilft uns, beherzt und frei zu sein.
2. Christi Liebe bewegt die Welt,
auf jedes Menschen Würde bedacht zu sein.
Gnade ist Gabe, zum Teilen geschenkt. Der
Geist treibt dazu an, ein Wir zu sein.
3. Christi Liebe bewegt die Welt,
um Gottes gute Schöpfung besorgt zu sein.
Leben ist heilig und heil, soll es sein.
Die Erde braucht uns, für sie da zu sein.

Français

1. L'amour du Christ mène le monde à la réconciliation et à l'unité.
En ce Dieu d'amour, point de peur;
nous vibrerons de sa liberté.
2. L'amour du Christ mène le monde pour que tout être vive dans la dignité.
La grâce est reçue, partagée,
et c'est l'Esprit qui vient nous rassembler.
3. L'amour du Christ mène le monde et nous invite à restaurer la création.
Puisqu'en Dieu toute vie est sainte,
la terre aura besoin de compassion.

Español

1. Cristo nos impulsa_en amor a reconciliación y a la unidad,
no_hay temor en Cristo y_su amor,
su Espíritu es fuerza y libertad.
2. Cristo nos impulsa_en amor, a ver en cada ser su dignidad, dar de gracia_es nuestra misión su Espíritu nos mueve_a la unidad.
3. Cristo nos impulsa_en amor a darle_integridad a la creación,
sana_y plena la vida es,
la tierra clama nuestra compasión.

Kees Nieuwerth

De elfde assemblee en weer worstelen we met vragen rond oorlog en vrede

Dit belooft al langere tijd een spannende bijeenkomst van de Wereldraad te worden door met name drie zware en actuele onderwerpen: ten eerste de oorlog in Oekraïne, ten tweede de toenemende druk om het beleid van Israël in het land zelf én vooral de bezette gebieden te kenschetsen als apartheid en de roep om steviger beleid inzake klimaatverandering en klimaatgerechtigheid.

Vredesoproep

Voorafgaand aan de assemblee initieerde de Europese oecumenische vredesbeweging Church and Peace een open brief aan de Wereldraad getiteld 'Focus on Overcoming all Wars'. In die brief werd deze assemblee onder meer opgeroepen om een 'heldersignaal af te geven vóór de weg van de Rechtvaardige Vrede'. Ook werd de assemblee gevraagd om 'allen die zijn gaan twijfelen – vanwege de oorlogen in Oekraïne dan wel elders – aan te moedigen het instituut oorlog van alle legitimiteit te ontdoen'.

Bovendien werd voorafgaand aan de assemblee een Walk of Peace/ Pelgrimage van Paderborn naar Karlsruhe georganiseerd. De deelnemers hebben de assemblee een petitie aangeboden getiteld: 'Oorlog is tegen de wil van God – een oproep aan christenen en kerken wereldwijd'. Een verwijzing uiteraard naar de eerste assemblee in Amsterdam in 1948. Hierin werd ook gewezen op de assemblee van Vancouver (1983) waar de oproep tot het conciliair proces 'Gerechtigheid, Vrede en Heelheid van de Schepping' werd gedaan. En die van Harare (1998) waar de 'Decade to Overcome Violence' werd uitgeroepen. Deze culmineerde uiteindelijk in de Internationale

Oecumenische Vredesconvocatie in Kingston (2011) met de breed gedragen verklaring over 'Rechtvaardige Vrede'. Bij al deze met consensus aangenomen en breed gedragen besluiten van de Wereldraad was de Russisch-Orthodoxe kerk als lidkerk toch ook betrokken?

Overleg vredeskerken

Het is gebruikelijk dat er voorafgaand en gedurende een grote Wereldraad-bijeenkomst overleg wordt gehouden tussen de afgevaardigden van de traditionele vredeskerken om af te stemmen. Het aantal 'besluitgerechtigde' gedelegeerden uit deze kring is beperkt en op één hand te tellen. Maar daarnaast zijn er vertegenwoordigers van partnerorganisaties, waarnemers en gasten. Meestal zijn het Doopsgezinden, Quakers en Brethren uit alle hoeken van de wereld en vaak sluiten de Moravians en de Waldensians zich hierbij aan. Ook Church and Peace werd hierbij uitgenodigd.

Dit keer waren we tijdens die afstemmingsbijeenkomsten met ruim veertig. Mede dankzij dit overleg hebben we voor sommige voor besluitvorming voorliggende verklaringen tekstvoorstellen kunnen doen.

Gesprek over oorlog en vrede

Eén van de tekstvoorstellen die vanuit het overleg van de vredeskerken aangereikt werd -m.n. door Church and Peace - voor de verklaring over de oorlog in Oekraïne werd integraal overgenomen: 'In reactie op toenemende militarisering, confrontatie en wapenproductie roepen wij op tot een veel grotere investering door de Europese regeringen en de hele internationale gemeenschap in het zoeken naar en bevorderen van vrede en in het versterken van geweldloze conflictoplossing, civiele conflict transformatie en verzoeningsprocessen in plaats van in escalerende confrontatie en verdeeldheid'.

Verder lezen we in de krachtige verklaring van deze assemblee over de klimaatcrisis en duurzaamheid de oproep om 'een eind aan alle oorlogen en militaire inzet...wapenproductie en andere levensvernietigende sectoren (te maken), gekoppeld aan een radicale verschuiving van hulpbronnen naar gezondheid en veerkracht van onze gemeenschappen en het beheer en herstel van ecosystemen die de basis vormen van onze economie'. En in de verklaring over oorlog in Oekraïne dat één van de tragische gevolgen is dat 'een nieuwe verdeelingsgrens wordt getrokken over het continent, wemelend van wapentuig aan weerszijden. De geschiedenis van de Koude Oorlog geeft ons een helder beeld van wat zou kunnen volgen en de risico's die dit met zich meebrengt'.

Zorgen

Over de tweede dag van de assemblee schreef ik een 'blog' op de website van de Raad van Kerken. Daarin uitte ik zorgen over een voorstel van de (wnd) secretaris-generaal van de Wereldraad, Ioan Sauca, om de Pelgrimage van Gerechtigheid en Vrede voortaan Pelgrimage van Gerechtigheid, Verzoening en Eenheid' te noemen.

Het collectieve geheugen is helaas kort! Vergeten wordt maar al te snel dat de Decade Geweld Niet Gewild/ 'Decade to Overcome Violence' uitmondde in de Internationale

Oecumenische Vredesconvocatie over Rechtvaardige Vrede in Kingston. Tijdens de assemblee van Busan lag daarom een voorstel op tafel om op basis van dat breed gedefinieerde én gedragen begrip Rechtvaardige Vrede samen op een Pelgrimage van Rechtvaardige Vrede te gaan tot de volgende assemblee.

In Busan werd dat teruggebracht tot een Pelgrimage van Gerechtigheid én Vrede....

Nu werd zelfs voorgesteld ook dat weer te wijzigen op een manier die mij het gevoel gaf dat hier sprake is van een soort devaluatie van het paradigma van de Rechtvaardige Vrede...

De zorg is dat bij die nieuwe Pelgrimage van Gerechtigheid, Verzoening en Eenheid bovendien het risico groot is dat die benaming leidt tot een meer inwaartse blik van de lidkerken. En dat was nu juist niet de bedoeling van de pelgrimage afgekondigd in Busan: daar gaat het om de dienst aan de wereld! Het gaat om het bouwen aan rechtvaardige vrede.

Zoals uit mijn analyse van het verdere verloop van de assemblee in Karlsruhe blijkt is er echter wel degelijk ook gesproken vanuit het gezamenlijk gedragen begrip van Rechtvaardige Vrede bij het worstelen met vragen van oorlog en vrede. Dat relativeert – ten dele – mijn zorg over bovengenoemd voorstel om de Pelgrimage een ander focus te geven.

- Kees Nieuwerth is lid van het Religieus Genootschap der Vrienden (Quakers) en bestuurslid van de Europese oecumenische vredesorganisatie Church and Peace.

Samenvatting van een verslag dat Kees schreef over de assemblee. Het hele verslag is te vinden op de website van de Raad van Kerken:
www.raadvankerken.nl/OorlogEnVrede

INTERVIEW

Heleen Zorgdrager

Roman spreekt tijdens de 'business plenary' over het Wereldraad-statement 'Oorlog in Oekraïne; Vrede en gerechtigheid in de Europese regio'

'We hebben
onze stem
laten horen,
dat waren we verplicht'

De jonge orthodoxe Oleksandra Kovalenko en Roman Sigov werden plotsklaps het gezicht en de stem van Oekraïense christenen tijdens de 11e Assemblée van de Wereldraad van Kerken in Karlsruhe. Ze maakten deel uit van de Oekraïense delegatie die op speciale uitnodiging naar de assemblée kwam.

Officieel had de delegatie van twaalf personen de status van ‘waarnemer’, aangezien Oekraïense kerken nog geen lid zijn van de Wereldraad van Kerken. Voor alle vertegenwoordigers was het een gelegenheid om te vertellen wat de impact is van de oorlog op het land en hoe kerken actief zijn in het bieden van pastorale en humanitaire hulp aan mensen in nood. Onder de twaalf vielen Oleksandra en Roman (Orthodoxe Kerk van Oekraïne) op doordat ze goed zichtbaar waren gedurende de assemblee, inclusief in de plenaire vergaderingen waar verklaringen over urgente kwesties, ook over de oorlog in Oekraïne, werden besproken. Ze stonden er dapper, interpeleerden met verve, en hadden een betekenisvolle deelname.

Aan het einde had ik de kans om met beiden een interview te houden. Roman Sigov ken ik al langer. Eerder op de assemblee had ik met Oleksandra kennism gemaakt. Ze had me aangesproken over de jurk die ik droeg: ‘Mag ik vragen, is die uit Oekraïne?’

Oleksandra en Roman, wat viel jullie op in de assemblee, wat was een hoogtepunt?

Oleksandra: ‘Ik begin elk gesprek met te zeggen dat we erg dankbaar zijn dat we hier zijn. We stellen het op prijs dat de leiding van de Wereldraad van Kerken een ochtend aan Europa en voor het grootste deel aan Oekraïne heeft gewijd. We hebben echt waardering voor

de inspanningen die ze hebben geleverd en hoe ze ons de kans hebben gegeven om hier te getuigen.’

Roman: ‘Een hoogtepunt voor mij was de thematische plenaire vergadering over Europa waaraan ik heb deelgenomen. Ik ben echt blij en het was belangrijk dat zowel Oekraïners als ook andere Europese jongeren aan het woord kwamen en niet de Russen, zoals soms gebeurt. Dus ik denk dat dit best een goede stap voorwaarts was. Het feit dat aartsbisschop Yevstratii (Zoria) van de Orthodoxe Kerk van Oekraïne en ook de andere kerk (Oekraïense Orthodoxe Kerk) onze bereidheid hebben

uitgesproken om lid te worden van de Wereldraad van Kerken, is een positief teken dat me behoorlijk optimistisch maakt.'

Oleksandra: 'Ik kan enkele hoogtepunten noemen. Toen ik naar Karlsruhe kwam voor de oecumenische pre-assemblee van de jongeren, regende het de eerste nacht. Ik ging naar de kerk voor een Taizé-gebed en toen ik het kerkgebouw binnenkwam was ik helemaal doorweekt. De kerk was verlicht in blauwe en gele kleuren. Roman werd gevraagd om de Bijbel in het Oekraïens te lezen. Samen bidden in die kerk was zo'n diepe ervaring. Ook heb ik hier veel leuke mensen ontmoet, nieuwe vrienden gemaakt en we zullen zeker contact houden. Het was zo goed om mensen te ontmoeten van wie je voelt dat ze Oekraïne echt steunen in deze oorlogstijd. Er waren ook teleurstellingen. Mensen hebben me vragen gesteld waaruit verkeerde informatie, onverschilligheid of zelfs arrogantie blijkt. Je hoort ze zinnen uit de Russische propaganda gebruiken. Om een voorbeeld te geven van een pijnlijke vraag: iemand vroeg me: 'Hoe is het mogelijk dat het Russische leger binnen drie uur in de buurt van Kiev was, hebben jullie soms geen grenzen?'

Afgevaardigden van de Russisch-Orthodoxe Kerk (Patriarchaat van Moskou) steken hun blauwe kaart op, waarmee ze distantie tot een besluit aangeven.

Zijn ze van bordkarton?' Dan heb je het gevoel dat mensen niet kunnen begrijpen hoe het is als oorlog over je komt en tanks de grenzen van je land verpulveren. Op zulke momenten voel ik me eenzaam.'

'Ik ben van mening dat de dialoog een van de belangrijkste instrumenten voor eenheid is, en dat deze correct moet worden uitgevoerd.'

Roman, wat was jouw moeilijkste moment tijdens de assemblee?

Roman: 'Ik zou zeggen dat het de aanwezigheid was van de Russische delegatie en hun onwil om te praten, hun constante steun aan deze voortgaande oorlog en de verspreiding van officiële narratieven van de Russische staat onder de deelnemers aan de assemblee die soms niet goed geïnformeerd zijn over de oorlogssituatie. Ik maak me zorgen over het feit dat de Russische delegatie vrijelijk allerlei leugens kan verspreiden. Ik ben bang voor de toekomst van de oecumene. Ik ben van mening dat de dialoog een van de belangrijkste instrumenten voor eenheid is, en dat deze correct moet worden uitgevoerd. Als we een echte dialoog zoeken, moeten we ervoor zorgen dat we voldoen aan de voorwaarden voor dialoog. Wat betreft de kwaliteit van de deelnemers, ze moeten de waarheid spreken en respect voor elkaar bewaren en de oprechte wil tonen om niet alleen te praten, maar ook naar de ander te luisteren.'

Helaas ben ik in dit geval bang dat de Russische delegatie aan geen van deze voorwaarden zal voldoen. Dialoog is nu niet mogelijk. Niemand van hen probeerde me zelfs maar te benaderen tijdens de assemblee. Dit is een bewijs dat ze geen interesse hebben in dialoog.

Oleksandra deelt haar inbreng tijdens de 'business plenary' over het Wereldraad-statement 'Oorlog in Oekraïne; Vrede en gerechtigheid in de Europese regio'

Daarom vraag ik me af: wat was het doel van hun komst naar de vergadering? Als antwoord zie ik dat ze mensen willen overtuigen zodat ze allemaal hun leugens gaan overnemen.'

Kunnen jullie iets zeggen over de publieke verklaring van de Wereldraad over de oorlog in Oekraïne die we zojuist hebben gehoord?

Roman: 'Ja. Er is vrijwel geen rekening gehouden met de amendementen van de Oekraïense delegatie, er zijn slechts kleine wijzigingen. Ze voegden ook enkele woorden toe ten gunste van de Russische delegatie, zoals 'de multinationale delegatie van de Russisch-Orthodoxe Kerk'. Ook werd het begrip 'civil conflict' toegevoegd, wat een serieuze politieke truc is. Het is helemaal fout, er is geen burgerconflict in Oekraïne en dat was er nooit sinds de onafhankelijkheid in 1991. Maar ik wil niet al te kritisch zijn ten opzichte van dit document. Ik zie veel niet helemaal correcte uitspraken die geherformuleerd zouden kunnen worden.'

Oleksandra: 'Er zijn controversiële passages. Het is niet eerlijk om Rusland en Oekraïne op

één lijn te stellen als je kerken oproept om de oorlog te veroordelen. Oekraïense kerken doen dit vanaf de eerste oorlogsdagen, dus je kunt beter de Russische kerk aanspreken. Je kunt niet beide partijen gelijkschakelen. En de tekst kan specifieker zijn over de situatie, bijvoorbeeld over Zaporizhia en Marioepol. Maar ik begrijp dat de Wereldraad van Kerken een radicale verklaring niet zal accepteren en moeite heeft om echt uitgesproken te zijn omdat de Russisch-Orthodoxe Kerk lid is. De afgevaardigden van de ROK staken hun blauwe stemkaart al in de lucht [als teken dat ze bezwaar maakten tegen de verklaring]. En je zag de reactie van de Russische afgevaardigde [Archimandriet Philaret Boeiekov] die naar de microfoon ging, je kon zien hoe ze op het wereldtoneel handelen, de regels van het huis niet respecteren, anderen de schuld geven en leugens vertellen. Belangrijk is dat we hier aanwezig waren, onze stem verheven hebben in de plenaire vergadering en onze amendementen op de tekst in zeer korte tijd hebben ingediend. Dat zijn we verplicht, en dat hebben we tenminste geprobeerd. We hebben gedaan wat we konden.'

Hoe hebben jullie je voorbereid op de assemblee, was er een gemeenschappelijke voorbereiding van de leden van de Oekraïense delegatie?

Oleksandra: 'We hebben allebei deelgenomen aan de Ecumenical Youth Gathering, van 27 tot 30 augustus. Daar kregen we informatie over hoe het werkt in een assemblee. Bovendien was Roman student aan het Oecumenisch Instituut in Bossey en heb ik een graad in religiestudies. We hebben dus wat achtergrond voor een oecumenische bijeenkomst. Als delegatie uit Oekraïne hadden we geen gemeenschappelijke voorbereiding. We wisten vooraf niet precies wie er in de delegatie van andere kerken zouden zitten. In feite waren er drie delegaties: de Orthodoxe Kerk van Oekraïne, de Oekraïense Orthodoxe Kerk en de anderen onder wie ook het Oekraïense Bijbelgenootschap.'

Oekraïners en Oekraïense kerken zijn nogal sceptisch over het standpunt van paus Franciscus over de oorlog in Oekraïne. Zien jullie een verschil tussen het standpunt van de Wereldraad van Kerken en paus Franciscus?

Oleksandra: 'Ik zie wel enige overeenkomst tussen de paus en de Wereldraad van Kerken in die zin dat beiden een evenwichtige positie zoeken door Rusland niet de agressor te noemen. Ik weet dat de commissie voor Public Issues heel hard heeft gewerkt. Misschien is deze verklaring de hoogst mogelijke en is de Wereldraad van Kerken op dit moment niet klaar om een sterkere verklaring af te leggen.'

Roman: 'Het zijn naar hun aard twee verschillende instellingen: de paus is één persoon die aan het hoofd staat van de Katholieke kerk en de Wereldraad van Kerken beschouwt zichzelf als een platform voor dialoog. Het zijn dus twee verschillende organisaties. Ook het persoonlijke standpunt van de waarnemend secretaris-generaal van de Wereldraad van Kerken, dr. Ioan Sauca, is niet hetzelfde als de positie van de paus. Als het gaat om de verklaring over de oorlog is de positie van

de Wereldraad van Kerken flexibeler, mede dankzij het conciliaire karakter van de Wereldraad. We zien de afgelopen zes maanden in de Wereldraad van Kerken een ontwikkeling naar meer rechtvaardige uitspraken.'

Wat verwachten jullie ervan als Oekraïense kerken in de toekomst lid worden van de Wereldraad van Kerken?

Oleksandra: 'Het is goed voor onze kerken om in een internationale gemeenschap te zijn, dan kunnen ze zich engageren met alle onderwerpen die hier worden besproken. En in Oekraïne hebben we een goede oecumenische samenwerking. In Kiev ben ik actief in een groep jonge mensen uit verschillende christelijke kerken, en ook mensen met een joodse en islamitische achtergrond doen mee. Er is echt interesse en potentieel voor oecumene in Oekraïne. We kunnen dergelijke ervaringen delen in de bredere gemeenschap van Wereldraad.'

Hoe ga je nu naar huis?

Oleksandra: 'Ik kijk ernaar uit om naar huis te gaan, ik zal blij zijn als ik terug ben in Kiev. Het is voor mij de mooiste plek ter wereld. In het begin van de oorlog moest ik de stad ontvluchten naar het westen, maar ik was rusteloos, mijn hart bleef verlangen naar Kiev. Voor mij was deze assemblee een gelegenheid om de informatie over wat er in mijn land gebeurt onder zoveel mogelijk mensen te verspreiden. Ik hoop dat ze nu een betere visie hebben en die met anderen delen. Ik voel me nu rustig. Ik heb mijn opmerkingen gemaakt, ik heb me uitgesproken in de plenaire vergadering, ook Roman. Wat kunnen we meer doen?'

■ Heleen Zorgdrager is hoogleraar Systematische Theologie en Genderstudies aan de Protestantse Theologische Universiteit en gasthoogleraar aan het Oecumenisch Instituut van de Ukrainian Catholic University in Lviv

Vibeke Krommenhoek

Vibeke Krommenhoek en priester Rostyslav Vorobii

Geraakt tot in het diepste van onze ziel

“

Sinds maart van dit jaar besteden we iedere zondagmorgen in de kerkdienst van het Leger des Heils in Zeist aandacht aan de oorlog in Oekraïne. Dan wordt de brief voorgelezen die we de ene week naar president Volodymyr Zelensky en de andere week naar president Vladimir Poetin sturen.

Daarna nemen we een minuut stilte in acht, voor bezinning en gebed. Na de dienst kunnen alle aanwezigen de brief medeondertekenen die dan op de post gaat naar een van de twee presidenten. In deze brieven uiten wij onze bezorgdheid over de zinloze en levensverwoestende oorlog, betuigen wij onze betrokkenheid voor de slachtoffers en zeggen toe om te bidden dat liefde voor de macht plaats zal maken voor de macht van de liefde.

De pijn gevoeld

Het was doodstil toen priester Rostyslav Vorobii van de Orthodoxe Kerk van Oekraïne aan de deelnemers van de assemblee vertelde hoe het land, de kerk en de bevolking lijden onder de gevolgen van de oorlog. Alle aanwe-

zigen waren zich ervan bewust getuige te zijn van een bijzondere gebeurtenis, waarin de pijn, de angst en de wanhoop haast letterlijk door iedereen werd gevoeld.

De dagopening die vrijdagmorgen ging over de Barmhartige Samaritaan. Daar legde priester Rostyslav Vorobii de vraag aan de aanwezigen voor, wie vandaag de Barmhartige Samaritaan is. Hij vroeg: 'Wie helpt Oekraïne nu? Kijk alstublieft niet de andere kant op, nu we worden aangevallen. Laat ons niet in de steek en aan ons lot over. Steun ons op alle mogelijke manieren. Bid voor ons, want het gebed van de rechtvaardigen kan bergen verzetten. Laat de waarheid niet sneuvelen – en zeg in duidelijke taal dat Oekraïne onrechtmatig is aangevallen,

dat er oorlogsmisdaden worden gepleegd en dat wij het recht hebben om ons te verdedigen. De waarheid is aan onze zijde en waar waarheid is, daar is God. En waar God is, daar is overwinning.' Met deze woorden eindigde hij zijn toespraak. Het liet niemand onberoerd. Het ging door merg en been.

Thuis delen

Later op de dag liep ik priester Rostyslav Vorobii tegen het lijf. Ik zal niet zo snel iemand knuffelen die ik niet ken, maar ik kon maar nauwelijks mijn neiging onderdrukken om hem in mijn armen te sluiten. Ik heb mijzelf kunnen bedwingen, maar heb hem wel toegezegd dat ik zijn eerlijke en doorleefde verhaal 'thuis' zal delen met anderen.

Dus in een klein plaatsje in Nederland zal de plaatselijke geloofsgemeenschap van het Leger des Heils doorgaan met iedere zondagochtend in de kerkdienst stil te zijn en te bidden voor vrede in Oekraïne. We zullen brieven blijven sturen naar president Poetin en president Zelensky om daarmee op een hele eenvoudige wijze de waarheid over dit verschrikkelijke lijden en onrecht uit te dragen. We zullen ons hoofd voor deze bevolking in nood niet afwenden.

- Vibeke Krommenhoek is Commissioner van het Leger des Heils en Officier voor de Europese oecumenische relaties

Verbreiding van de dialoog over de kerk

Bernd Wallet

'Wat doen die regels over de klimaatcrisis daar?', vraagt de wanhopige voorzitter die nog maar twintig minuten heeft tot het avondgebed. 'Maar het is de grootste uitdaging van deze tijd!' roept de woordvoerder van groepje drie. 'Ja ja, dat ben ik met u eens, maar hoe gaan deze regels daarbij helpen?' De uitdaging van de conversatie was verbreiding van de dialoog over 'De Kerk'. Maar dit is niet wat met verbreiding werd bedoeld.

Van de drieëntwintig 'oecumenische gesprekken' in Karlsruhe gaat er maar één expliciet over de eenheid van de kerk. Op de agenda staat het tien jaar oude baanbrekende document *The Church: Towards a Common Vision*. Binnen de Wereldraad wordt het vlotjes TC-TCV (op z'n Engels) genoemd, hier gebruik ik kortweg: 'De Kerk'. 'De Kerk' is een document van de Faith and Order Commissie van de Wereldraad van Kerken. Het stuk is een echte mijlpaal die tot stand kwam na een decennialang intensief traject dat vanuit de brede oecumene is begeleid.

De centrale vraag was: wat kunnen we als kerken en christenen samen zeggen over wie we samen zijn, de Kerk? Is het mogelijk om bouwstenen te verzamelen van een kerkleer, een ecclesieologie, die helpen om obstakels te overwinnen die de eenheid tussen de verdeelde christelijke kerken en gemeenschappen in de weg zitten? 'De Kerk' is pas de tweede convergentietekst die Faith and Order (de commissie voor Geloof en Kerkorde) van de Wereldraad ooit publiceerde. De eerste is het beroemde 'BEM'-rapport (Baptism, Eucharist and Ministry) uit 1982, het in Lima aangenomen document over doop, eucharistie en ambt. Het doopgedeelte leidde tot nieuwe consensus, ook verder was het een succes, maar BEM schiep wel de noodzaak voor TC-TCV.

Waar veel andere groepjes het moeten doen met gestapelde Portakabin units met slechte verstaanbaarheid, heeft Faith and Order voor zichzelf de kleine zaal van het theater gereserveerd. Toch kunnen velen de weg niet snel vinden, verliezen we kostbare tijd en staat het programma onder druk. Verbreding is bovendien natuurlijk een gevaarlijk onderwerp, want waar verdieping focus geeft, kan bij verbreding van alles worden genoemd en het resultaat onsamenhangend zijn. Of is dat eigen aan een succesvolle convergentietekst?

De oogst is nog niet binnen

Wat is een convergentietekst eigenlijk? Als het een consensusstekst zou zijn geweest, zou dat veronderstellen wat we het met elkaar al flink eens zijn over het wezen van de Kerk. En dat dan over de volle breedte van de bij Faith and Order betrokken partijen uit de Wereldraad, de Rooms-Katholieke Kerk en de Pinksterbe-

weging. Zo'n gemeenschappelijke visie is er echter nog lang niet. Het document drukt dus niet alles uit wat we samen geloven over de Kerk, maar wil ons als kerken helpen om beter te leren begrijpen waarom het voor de eenheid van de kerk belangrijk is te groeien in een gemeenschappelijke visie op haar wezen; dus niet alleen op dingen die we *doen*, maar op dat wat we samen *zijn*. Ook kunnen we ons allemaal afvragen welke aspecten van het onderwerp nog moeten worden opgelost.

De hele eerste sessie van de conversatie gaat op aan presentaties van al het werk dat de afgelopen tien jaar door Faith and Order is gedaan. En dat is een heleboel, met als concrete uitkomsten de bundels waarin kerken hun reactie op 'De Kerk' geven. Schriftelijke reacties, door de Wereldraad verzameld in twee banden. Prachtige teksten zitten erbij, ook van confessionele wereldgemeenschappen. Een heel degelijke is de rooms-katholieke reactie. Als Unie van Utrecht organiseerden we een conferentie met vertegenwoordigers van de Filipijnse Onafhankelijke Kerk en de Mar Thoma Kerk uit India, ook de tekst uit die conferentie staat in de bundel. Maar de oogst is nog niet binnen. Er is maar heel weinig input gekomen van buiten Europa en Noord-Amerika. Sommige kerkfamilies hebben nauwelijks gereageerd. In Karlsruhe was het de bedoeling te kijken hoe dit kan worden verbeterd. Het presidium komt bijna geheel uit Zuid-Amerika. Dat schiet al goed op! Nu het programma nog.

Het continent van jongeren

De volgende twee sessies verzamelen de deelnemers zich in vier groepjes die ieder een klein rapport schrijven. Er komen veel thema's

aan bod. Er is lof dat 'De Kerk' geen theoretisch stuk is. Het staat in het midden van de levende kerk. Dat maakt het aantrekkelijk om verder mee aan de slag te gaan. Voor de meeste mensen telt immers vooral de ervaring van kerk-zijn. Als je als christenen samenkomt om te vieren, zie je iets van de aanwezigheid van Christus, ervaar je het waaien van de Geest. De beweging staat voorop. Niet de vergaderingen of, uiteraard, het instituut.

Het grootste continent dat ontbreekt in de conversaties is niet geografisch. Frater Alois, de prior van Taizé, heeft het over het continent van jongeren. In een groot deel van de wereld worstelen kerken met het betrekken van jongeren bij vieringen en activiteiten. Zonder Taizé als model aan te prijzen wijst frater Alois erop dat ze in Taizé wel merken dat veel jongeren nog altijd op zoek zijn naar dingen die de kerken hen zouden kunnen bieden: spiritualiteit en gemeenschap, beide authentiek, op het eigen leven betrokken en in de breedte van de kerk. In Karlsruhe leerden we van de jongeren alvast de klimaatverandering steevast de klimaatcrisis te noemen, en het topprioriteit te maken.

Maar niet voor dit document. Nieuwe vragen over het wezen van de kerk zijn er al genoeg bijgekomen de afgelopen tien jaar. In hoeverre zijn nieuwe kerkelijke bewegingen en pioniersplekken kerk? Wat betekent het om kerk te zijn in de digitale ruimte? Vier je echt samen als je achter beeldschermen zit? Zo nee, wat betekent het kijken van een livestream dan? Zo ja, deel je met het stukje brood voor je laptop dan in de eucharistie?

Een grote zorg voor de Wereldraad is dat in alle continenten nieuwe kerkverbanden als paddenstoelen uit de grond schieten. Iemand noemt het aantal van 45.000. Dat getal blijft de rest van de conversatie rondzingen. Het is een heleboel. Het christelijke spectrum groeit harder dan de oecumenische beweging. Wat moet de Wereldraad er mee aan?

Groene kerk of geen kerk?

Van de conversatie wordt het gebruikelijke verslag gemaakt gevolgd door één A4-tje vol verzoeken en uitdagingen aan de commissie Faith and Order voor de komende acht jaar. De afstemming over de definitieve tekst hiervan wordt bij consensus en bij haast door gedelegeerden gedaan.

Bij de grotere diversiteit aan kerkelijke vormen is het een enorme uitdaging te ontdekken welke stappen we kunnen zetten naar eenheid. Wat bedoelen we met eenheid eigenlijk? De theologische discussie hierover moet verder gaan. Daarin klinken oudere thema's mee, zoals die in onze traditie belangrijke vraag naar de verhouding tussen lokale kerk en wereldkerk. Andere tradities vragen zich af, of de nu breed aangehangen 'communio-ecclesiologie', waarin de kerk allereerst wordt gezien als gemeenschap waarin alles en iedereen op z'n plek valt door de viering van de eucharistie, niet sterker door andere benaderingen van de kerk zou moeten worden aangevuld - vanuit de doop bijvoorbeeld, of vanuit de gaven van de Geest. De verhouding hiertussen moet opnieuw worden bekeken.

Tenslotte: de klimaatcrisis. Het kwam uit het Duitstalige groepje 3 waarin ik zat. We zeiden dat we als priesters in kerk en wereld dienen. De kerk staat in het midden van de schepping. De crisis van de wereld die ons huis is, is ook een geestelijke crisis. Een groene ecclesiologie leek ons geboden en haast voorwaarde voor de rest. Maar het bleek nog te lastig te communiceren in de haast van het verbrede verhaal.

- Bernd Wallet is aartsbisschop van Utrecht van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland. Hij nam als gedelegeerde vertegenwoordiger van de Unie van Utrecht deel aan de assemblee

Ds. Christien Crouwel (L), algemeen secretaris Raad van Kerken in Nederland en prof. dr Ioan Sauca, waarnemend algemeen secretaris van de Wereldraad van Kerken

Dr Agnes Abuom, moderator van de Wereldraad van Kerken. Zij geeft het stokje door aan bisschop Heinrich Bedford-Strohm (foto links onder | midden)

Waardeert u deze uitgave?

Met uw bijdrage blijft Oecumenische Bezinning mogelijk. Hartelijk dank!

Roel Aalbersberg

Van eten en drinken

“

Je zou het haast vergeten met al die grote problemen die op de agenda van deze assemblee staan: een mens moet ook nog gewoon eten en drinken. Dat is hier in Karlsruhe gelukkig keurig georganiseerd.

Op vaste tijden staan tientallen medewerkers klaar om de duizenden gasten te voeden en te laven. Maar omdat die – natuurlijk – allemaal tegelijk komen, levert dat toch steeds indrukwekkende rijen op.

Dat is ook nooit anders geweest, kan ik als – inmiddels – veteraan vaststellen. Tegelijkertijd stel ik vast dat de rijen voor de koffie of het eten, en vooral het eten zelf, vaak tot verrassende en verrijkende ontmoetingen leiden. Het ene moment zit je nog alleen naast een stille, in zichzelf gekeerde orthodoxe priester met alleen maar oog voor zijn mobieltje, het volgende moment strijkt een trio Armeens Orthodoxe geestelijken aan je andere zijde neer, waaronder de patriarch in eigen persoon, die je honderduit vertellen over hun

bijzondere en eerbiedwaardig oude kerkgemeenschap.

Wereldgeschiedenis naast je bordje

Als zij weer vertrokken zijn stel ik me toch maar even voor aan mijn stille buurman aan de andere kant: hij blijkt een Russisch-Orthodoxe geestelijke te zijn die zijn naamkaartje liever in zijn zak draagt dan, zoals iedereen, op de borst. Je kunt je daar wat bij voorstellen. Hij blijkt afkomstig uit Wit-Rusland, maar is recent vertrokken naar Litouwen omdat de overheid hem vervelende vragen begon te stellen. Dan werpt hij zich opnieuw op zijn mobieltje omdat zijn gezin op dit moment bezig is om ook het land te verlaten. De spanningen zijn op zijn gezicht af te lezen. Ik weet niets anders te bedenken dan dat ik voor hen en voor hem

zal bidden. De actuele wereldgeschiedenis vlak naast je bordje.

Er is ook nog een ander eten en drinken dat naar mijn gevoel niet zozeer verrijkend als wel armoedig aandoet. Dat is het eten en drinken aan de Tafel des Heren, het Avondmaal, de Eucharistie.

Eucharistie met koffie

Het heeft me vanaf mijn eerste assemblee-ervaring (Harare, 1998) getroffen hoe treurig het is dat, op dit hoogfeest van christelijke eenheid en samenwerking, het nog altijd niet mogelijk blijkt om samen juist deze Tafel met elkaar te delen. Elke dag staat bol van de interactie, stevige dialogen en ontroerende vieringen, maar op zondag trekt ieder naar zijn of haar eigen godshuis om daar met denominatiegenoten 'aan tafel' te gaan.

Die zondag in Harare heb ik, alweer in een koffiepauze, hierover gesproken met een Fins-Orthodoxe Metropoliet. Ik legde hem deze vraag voor: 'Jezus heeft gezegd: "Waar twee of drie in mijn naam bijeen zijn, daar ben ik in hun midden". Als wij hier nu staan, met ons kopje koffie en ons koekje, en we zijn hier op de assemblee van de Wereldraad van Kerken en we spreken over Hem, mogen we dan niet vaststellen dat Jezus ook in óns midden is? En is dan ons eten en drinken niet óók een eucharistie?' Hij dacht er even diep over na, en zei toen (tot mijn verrassing): 'Ja, dat kunnen we inderdaad zo zeggen!'

Het gesprek heeft me niet meer losgelaten en het was één van de redenen waarom ik besloot om, na mijn pensionering, studie te maken van de vroegste geschiedenis van de eucharistie. Nu werk ik aan een proefschrift over dit thema met als centrale vraag: hoe is het gekomen dat, ongeveer in de tweede eeuw na Christus, het gemeenschapsmaal van de vroegste christenen het karakter van een 'echte' maaltijd verloren heeft?

Ook binnen de Wereldraad ben ik een keer op dit onderwerp teruggekomen. In 2010 mocht ik eens als vertegenwoordiger van wat nu heet

'de specialized ministries' – een mooi kerkelijk eufemisme voor donororganisaties – als adviseur deelnemen aan een vergadering van het Centraal Comité: het bestuur van de Wereldraad. In deze vergadering moest een keuze gemaakt worden waar de volgende Assemblee gehouden zou worden. Na veel discussie viel de keuze op Busan, Korea.

Blessing

Eén keer lukte het me tijdens deze vergadering om bij één van de microfoons aan de beurt te komen om iets te zeggen en ik greep mijn kans. Na een uiting van dankbaarheid namens alle 'specialized ministries' probeerde ik mijn rol als adviseur waar te maken. Verwijzend naar de breed gedeelde oecumenische pijn van het niet samen avondmaal of eucharistie kunnen vieren stelde ik vast dat we op de assemblee hoe dan ook zouden moeten eten en drinken. Mijn advies was: maak iets van die catering. Laat bijvoorbeeld verschillende kerken met elkaar delen hoe de 'gewone' christelijke maaltijd bij hen vorm krijgt. Zoiets! Er volgde zowaar enig applaus op mijn suggestie, maar er is verder niets mee gedaan. Wie schetst echter mijn verbazing toen ik het dikke boek opsloeg waarin de liturgieën en liederen zijn opgenomen voor de vieringen tijdens deze elfde assemblee? Aan het eind van iedere dag is nu de volgende tekst opgenomen: BLESSING FOR THE MEAL All: May the peace of God go with us and lead us in our thoughts and in our work. Amen.

Er wordt dus samen gebeden voor het eten! En er is nog een mooie voetnoot aan toegevoegd: For the blessing of the meal, volunteers will be sought to share a prayer that reflects their confessional tradition.

Het is nog steeds een heel lange weg naar de werkelijk gedeelde Tafel van de Heer, maar heel in het klein gebeurt er soms tóch wat!

■ Roel Aalbersberg is namens de Protestantse Kerk in Nederland lid van de Commissie Internationale Zaken (CCIA) van de Wereldraad van Kerken. Hij maakte deel uit van de PKN-delegatie naar de assemblee

Geert Verschuure

Consensus

als expressie van de eenheid in Christus?

352 lidkerken vanuit alle delen van de wereld – allemaal vertegenwoordigd op de assemblée van de Wereldraad. Een heel bijzonder en inspirerend gezelschap, maar tegelijk... hoe beslis je over een eenduidige koers? Consensus is de methode die in de Wereldraad gebruikt wordt om tot beslissingen te komen; samen over de pijnpunten spreken totdat er een stap gezet kan worden waar (praktisch) iedereen het over eens is.

Op de laatste dagen van deze assemblée kwamen de pijnlijkste punten dan ook in alle hevigheid aan de orde; hoe wilde men zich uitspreken over de oorlog in Oekraïne? En misschien nog wel ingewikkelder: moest men het woord 'apartheid' gebruiken om Israël's houding ten opzichte van de Palestijnen te beschrijven? Achter de scherp verdeelde posities in de zaal gingen allerlei belangen schuil – soms vrij gecalculiseerd en politiek-aangezet, maar soms ook

gewoon een noodkreet van mensen die onder onrecht te lijden hebben.

We have consensus?

De laatste plenaire vergadering was, tot mijn verbazing, dan ook bijna een anti-climax. Nog de avond ervoor was er fel debat geweest over de verklaringen die in concept klaarlagen. De Russen, die nog niet plenair hadden gesproken, hadden hun stilte doorbroken; Oekraïners

Waar merk je dat dit de fellowship van de wereldkerk van Christus is?

hadden hartstochtelijk hun zaak betoogt; en verschillende partijen hadden zich gepassioneerd over de Israël/Palestina-kwestie uitgesproken. Maar de morgen erna leek alles rustig.

Het debat dat er was, verliep in goede harmonie. De verklaring over Oekraïne was zelfs ongewijzigd gebleven, en in de uiterst polariserende kwestie van het apartheidslabel voor Israël, werd de consensus dat er geen consensus was ('we are not of one mind' – aldus de verklaring). Alle verklaringen werden probleemloos overgenomen door de gedelegeerden.

Niet dat alle onrust zomaar verdampt was – totaal ontving de commissie, verantwoordelijk voor de verklaringen, meer dan 100 officiële reacties! Het zal voor hen een korte nacht

tussen de vergaderingen geweest zijn. Maar met het verwerken van al dat commentaar was dit het dan ook. Een proces en procedure van vergaderen die op mij rommelig waren overgekomen, kwamen tot een opgeruimd einde.

We have consensus!

Het was leerzaam om een weeklang te worden ingewijd in alle complexiteiten van de assemblee. Dat is ook ontvullend: gaat er dan achter al die spirituele taal over eenheid toch vooral politiek en verdeeldheid schuil? En toch... in processen waar je als eenling (zeker als niet-afgevaardigde) weinig zicht op hebt, gebeurt wel iets. Zoals in een goede dramaserie komen toch al die lijnen uiteindelijk bij elkaar. En zie: er was consensus.

Het leek bijna uit het niets te komen, en toch was het ook wel heel geloofwaardig. Juist het fenomeen dat leidde tot het gevoel dat mensen helemaal niet gehoord werden – lange rijen bij de interruptiemicrofoons waarvoor bijna geen tijd werd ingelast – deed zich bij de laatste vergadering niet voor. Dat men in de kwestie Israël-Palestina kan toegeven 'we are not of one mind' laat voor mij zien hoe serieus consensus genomen wordt; meer overeenstemming kon hier simpelweg niet bereikt worden.

Consensus en eenheid?

Dus toch eenheid, maar is het ook eenheid in Christus zoals de assemblee nastreeft? Is dit bijvoorbeeld anders dan de Verenigde Naties? Waar merk je dat dit de fellowship van de wereldkerk van Christus is? Dat de liefde van Christus de wereld tot verzoening en eenheid beweegt? Consensus klinkt ook wel vrij droog – als een prachtig staaltje diplomatie.

Met dat soort vragen loop je dan op zo'n laatste dag naar de slotviering. Die vieringen waren voor mij telkens het hoogtepunt. Nog één keer samen zingen en bidden. Rev. Christopher Douglas-Huriwai, een oorspronkelijke inwoner van Nieuw-Zeeland, verzorgde een reflectie.

Hij vertelde over de Maori-groet 'Tēnā koe' – dat betekent: 'ik zie jou'. Werkelijk oog hebben voor elkaar – 'kennen zoals we gekend zijn' (1 Kor. 13:12) – heeft iets eschatologisch, iets van een zoektocht: we verlangen ernaar, soms licht er iets van op, maar zoveel ervan ontsnapt ons nog. We leven nog in een wereld waarin we elkaar vaak helemaal niet zien; allerlei vormen van onrecht, zoals die ook op de assemblee langskwamen.

In die zin is de consensus van de 11e assemblee in Karlsruhe misschien toch meer dan een knap staaltje diplomatie. Misschien wijst het toch naar een diepere eenheid. Niet in de eerste plaats omdat de verklaringen zo perfect zijn

(ook profetieën zullen verdwijnen), maar omdat we samen gebeden hebben, samen verlangd hebben naar gerechtigheid. Consensus is ook de zoektocht om samen uiting te geven aan ons geloof dat de liefde van Christus de wereld beweegt tot verzoening en eenheid – in de concrete gebrokenheden waarmee die wereld ons confronteert. Vanuit die eenheid mogen – nee, moeten – we nu, als kerken en gelovigen, ook in beweging komen. Maar ook daarin is wat blijft: geloof, hoop en liefde, maar vooral: de liefde... de liefde van Christus.

■ Geert Verschuure is student Theologie aan de Protestantse Theologische Universiteit

Karin
van den Broeke

Vierend en ontmoetend op weg

De ruim 4000 mensen die er geweest zijn, dragen de elfde assemblee van de Wereldraad van Kerken in Karlsruhe als een bijzondere herinnering met zich mee. Als we met de groep deelnemers uit Nederland 'Karlsruhe' noemen, dan komen onmiddellijk de herinneringen boven.

Vooraf, en dat valt op, aan de vieringen en de ontmoetingen. De inclusieve vieringen 's morgens, puttend uit verschillende talen en kerkelijke tradities, rijk aan verbeelding en vrijwel altijd met een swingend slot. En de soms meer vervreemdende maar juist daarvoor ook zo boeiende vieringen 's avonds: steeds vormgegeven door één kerkelijke familie, waardoor het mogelijk was om even ondergedompeld te worden in de Orthodoxe traditie, de Protestantse of de Anglicaanse. En naast de vieringen de vele ontmoetingen, die het mogelijk maakten om van heel dichtbij

iets te proeven en te delen van wat elders op aarde speelt. Persoonlijk had ik die ervaring tijdens de assemblee met twee vrouwen van wie de families oorspronkelijk uit Armenië afkomstig zijn. Zij kenden elkaar vóór de assemblee nog niet. Samen met hen kwam ik terecht in een klein gespreksgroepje. Tussen hen zag ik de enorme herkenning van het verdriet om een moederland dat er nauwelijks meer is. De paar gesprekken met deze beide vrouwen gaven plots een enorme verdieping aan alles wat ik al over Armenië gelezen en gehoord had.

Te midden van dat bonte geheel werden ook besluiten genomen. Op hoofdlijnen zijn er besluiten genomen voor de komende jaren en zijn er statements gemaakt over de schrijnende actualiteit. Het zijn besluiten die steeds vormgegeven worden via de consensusmethode: iedereen horen, liever dan zomaar besluiten bij meerderheid van stemmen.

En nu?

Eenmaal terug in Nederland voel je je bijna een beetje verlegen met de vraag 'En nu?' Niet alleen journalisten, maar ook mensen in de kerk die iets over de assemblee gehoord hebben, stellen de vraag wat deze assemblee oplevert voor de kerk in Nederland en wereldwijd. Al gauw wordt er gekeken naar de statements die afgegeven zijn. 'Wat is er precies gezegd over de oorlog in Oekraïne? Is er recht gedaan aan Israël-Palestina? Wat vraagt de Wereldraad nu precies van ons op het terrein van klimaatgerechtigheid?' En natuurlijk, die statements liggen er. Dat klimaatgerechtigheid voor de komende jaren het voornaamste onderwerp is, werd mede door de jongeren in Karlsruhe fors onderstreept. Dat racisme nog altijd een pijnlijk onrecht is, is helder benoemd. Het verlangen naar recht wanneer het gaat om genderidentiteit en om seksualiteit kwam naar voren, waarbij ook pijnlijk duidelijk werd dat lang niet alle kerken daarover willen spreken. Ook de verschillen tussen en binnen kerken kwamen daarmee aan het licht. Voor de Wereldraad van Kerken zal het nog even duren voordat de 'oogst' van de assemblee echt binnengehaald is. Verslagen en aanbevelingen vanuit verschillende gespreksgroepen verdienen en krijgen nog nadere analyse. Eén ding was wel helder: de Wereldraad nodigt ook voor de komende jaren lidkerken en alle mensen van goede wil uit om de pelgrimage voort te zetten. Er lág het voorstel om van 'Pilgrimage of Justice and Peace' (Pelgrimage van Gerechtigheid en Vrede) over te gaan naar 'Pilgrimage of Reconciliation and Unity' (Pelgrimage van Verzoening en Eenheid). Tijdens de Assemblee werd besloten dat het woord 'Justice' (Gerechtigheid) hier niet kan ontbreken.

Samen op weg

Mij werd tijdens deze assemblee weer eens te meer duidelijk dat de inhoudelijke statements die afgegeven worden, altijd voortkomen uit het gezamenlijk vieren en ontmoeten. In de afgelopen jaren werd dat al als 'methode van de pelgrimage' benoemd. De pelgrimage bestaat uit verschillende elementen: de drie via's, ofwel de drie wegen. De via positiva (celebrating the gifts - gaven vieren), de via negativa (visiting the wounds - plekken van pijn bezoeken) en de via transformativa (transforming injustices - onrecht transformeren). Juist het feit dat vieren, gezamenlijk bijbellezen en ontmoeten het hart van de assemblee bleken voor deelnemers, onderstreept het belang van gezamenlijk vieren en ontmoeten, ook buiten de assemblee om.

Wat ik hoop voor de komende jaren, is dat we als kerken erin slagen om dat vieren en ontmoeten niet af te doen als randverschijnselen, maar om te erkennen dat dát de kern van de zaak is. Dat er in kerkelijke vergaderingen een vorm van spreken en besluiten mogelijk is, waarin iedereen gehoord wordt. Dat elkaar ontmoeten over grenzen heen (van maatschappelijke lagen, van achtergrond, van kerkelijke afkomst, van seksuele oriëntatie) ons verstaan van elkaar zó verdiept dat het recht brengt en tot verzoening leidt. Dat sámen de goede gaven vieren die ons van Gods wege geschonken zijn de grond is waarop we allen staan. Dát we aan onrecht voorbij kunnen komen en dat er soms sporen op kunnen gaan lichten van de eenheid van de mensheid, van de eenheid van mens en schepping die wij alleen maar paradijselijk durven te noemen.

Laten we samen op weg gaan en blijven. Onderweg vierend en ontmoetend. Zo nemen we ook in en vanuit Nederland deel aan de Pelgrimage van gerechtigheid, verzoening en eenheid.

■ Karin van den Broeke is programmaleider van Kerk in Actie en lid van het uitvoerend comité van de Wereldraad van Kerken

Slotverklaring

van de 11e assemblee van de Wereldraad van Kerken

Een oproep om samen te handelen

De liefde van Christus spoort ons aan

Om de ervaring van de assemblee en het transformerende karakter ervan ook te delen met alle lidmaten van de 352 lidkerken en oecumenische partners, heeft de Wereldraad een boodschap opgesteld. De titel van deze boodschap is ontleend aan 2 Korinthe 5: 14.

De boodschap zelf bestaat uit dertien punten ter overdenking, opgedeeld in drie secties: 'Kom, volg mij!', 'Onze reis samen' en 'Ga de hele wereld in'.

De commissie die de boodschap heeft opgesteld zegt hierover: 'Wij hopen dat deze boodschap op grote schaal verspreid en gebruikt zal worden. Het zou goed zijn als

erover nagedacht, gesproken en gebeden wordt, want het vertegenwoordigt de overwegingen en gebeden van meer dan 4000 mensen die deelnamen aan de vergadering, zoekend naar de eenheid die Christus biedt. Zo kunnen we als christenen en mensen van goede wil samen ontdekken hoe de liefde van Christus de wereld beweegt tot verzoening en eenheid'.

'Kom, volg mij!'

1. Vanaf het moment dat Hij op aarde reisde, en ook nu nog, richt Jezus deze woorden onophoudelijk tot ieder mens. Zijn leven, woorden en daden zijn een voortdurende uitnodiging tot beweging - van de ene plaats naar de andere, van de ene groep mensen naar de andere, van de ene denkwijze naar de andere. Bovenal roept Jezus ons op om, te midden van de problemen van de wereld, tot Hem te komen en in zijn liefde te blijven, een liefde die aan de hele wereld wordt aangeboden (vgl. Mattheus 11:28).
2. Het laatste Bijbelboek, Openbaringen, spreekt over oude krachten van menselijk lijden die in de wereld aan het werk zijn: oorlog, dood, ziekte en hongersnood. Tijdens de assemblee van de Wereldraad van Kerken in 2022 in Karlsruhe waren we ons bewust van hun manifestaties in de wereld van vandaag. In hun kielzog komen onrecht en discriminatie, die machthebbers vaak gebruiken om anderen te onderdrukken, in plaats van te bouwen aan inclusie, gerechtigheid en vrede.
3. Individuen, volkeren en landen worden ook geconfronteerd met rampen die rechtstreeks voortvloeien uit een onverantwoorde en verbroken relatie met de schepping, wat heeft geleid tot ecologisch onrecht en de klimaatcrisis. Naarmate de klimaatcrisis verergert, neemt ook het lijden van arme en gemarginaliseerde mensen toe.
4. En toch, terwijl we onze pelgrimstocht voortzetten als assemblee van de Wereldraad van Kerken, zijn we verwachtings- en hoopvol gestemd, vreugdevol zelfs. Want door de kracht van de Heilige Geest blijft de uitnodiging van Christus openstaan voor iedereen, in feite voor de gehele schepping.
5. 'De liefde van Christus beweegt de wereld tot verzoening en eenheid.' Deze liefde is een antwoord op de noodkreten van hen die lijden en drijft ons om ons tot Hem te richten en in solidariteit te reageren door het doen van gerechtigheid. We worden geroepen ons te laten verzoenen in Gods liefde en te getuigen van die liefde die in Christus is geopenbaard (1 Joh. 4:9-11).
6. Verzoening is een beweging naar God en naar elkaar toe. Dat veronderstelt een bereidheid om naar God en naar elkaar te luisteren. Het is een bekering van het hart, van egoïsme en apathie naar inclusie en dienstbaarheid, waarbij we erkennen dat de schepping en wij van elkaar afhankelijk zijn. We belijden dat wij, ook al willen wij met heel ons hart God en onze naasten dienen, hebben ondervonden dat wij tekortschieten, het oneens zijn met elkaar en ons soms in tegengestelde richting bewegen. We belijden dat we de transformerende kracht van Christus' liefde nodig hebben om te komen tot een wereld die waarlijk verzoend en verenigd is.
7. Christenen, en de structuren die we hebben opgebouwd, zijn medeplichtig geweest aan het misbruik van anderen; we moeten berouw tonen en ons aansluiten bij deze beweging van verzoening. In het licht van oorlog, ongelijkheid en zonden tegen de schepping van vandaag roept de liefde van Christus ons allen op tot berouw, verzoening en gerechtigheid.

Onze gezamenlijke reis

8. Te midden van al onze verscheidenheid hebben we in onze assemblee opnieuw geleerd dat er een pelgrimstocht van gerechtigheid, verzoening en eenheid is die wij gezamenlijk moeten ondernemen.

Door samen in Duitsland bijeen te komen, leren wij wat oorlog kost en de mogelijkheid van verzoening;

Door samen het woord van God te horen, herkennen wij onze gemeenschappelijke roeping;

Door samen te luisteren en te praten worden we hechtere burens;

Door samen te klagen, stellen wij ons open voor elkaars pijn en lijden;

Door samen te werken, komen we tot gezamenlijke actie;

Door samen te vieren, genieten wij van elkaars vreugde en hoop;

Door samen te bidden, ontdekken wij de rijkdom van onze tradities en de pijn van onze verdeeldheid.

'Ga de hele wereld in'

9. Vanaf het moment van zijn hemelvaart, en zelfs nu nog, geeft Christus deze opdracht onophoudelijk aan allen die hem volgen.
10. Verzoening brengt ons dichterbij God en bij elkaar en opent daarmee de weg naar eenheid die gegrondvest is op Gods liefde. Als christenen zijn we geroepen om in Gods liefde te blijven en één te zijn. (Johannes 17). Deze eenheid, die een geschenk van God is, en die voortkomt uit verzoening en gegrond is in zijn liefde, stelt ons in staat de dringende problemen van de wereld aan te pakken. We zullen kracht vinden om te handelen vanuit deze eenheid, want die stelt ons in staat om te leren wat tot vrede dient, om verdeeldheid te transformeren tot verzoening en om te werken aan het herstel van onze levende planeet. De liefde van Christus zal ons allen ondersteunen in de taak iedereen te omarmen en uitsluiting te overwinnen.

11. We hebben de ervaring van deze liefde geproefd toen we met 352 kerken en vele oecumenische partners, vrienden van andere geloofsgemeenschappen en uit alle regio's in de wereld samenkwamen om eenheid te zoeken te midden van onze verscheidenheid. Samen hebben we geluisterd naar de stemmen die in de wereld vaak worden gemarginaliseerd: die van vrouwen, jongeren, mensen met een handicap, inheemse volkeren.

12. We verlangen naar een bredere beweging, naar de verzoening en eenheid van de hele mensheid en zelfs van de gehele kosmos. Dit zou een eenheid zijn waarin God gerechtigheid vestigt, een gelijkwaardige plaats voor iedereen, waardoor de schepping kan worden vernieuwd en versterkt. We vertrouwen op de liefde van Christus wanneer we ons inzetten en pleiten voor klimaatrechtvaardigheid. We verenigen onze stemmen met die van de assemblee in Amsterdam (1948) die stelde dat 'oorlog in strijd is met de wil van God', en die van de assemblee in Nairobi (1975), die stelde dat 'racisme een zonde is tegen God'. We betreuren het dat we deze uitspraken moeten herhalen.

13. In onze assemblee hebben we veel woorden gebruikt, maar daaruit hebben we een nieuw voornemen gevormd. Nu vragen we Gods hulp om onze verplichtingen in daden om te zetten. We verplichten onszelf om samen te werken met alle mensen van goede wil. Terwijl we nadenken over de vruchten van ons werk in Karlsruhe, nodigen we allen uit om samen pelgrims te worden. Want in Christus zullen alle dingen nieuw worden. Zijn liefde die openstaat voor iedereen, ook voor de laatsten, de minsten en de verlorenen en die aan allen wordt aangeboden, kan ons bewegen en bemoedigen tot een pelgrimage van gerechtigheid, verzoening en eenheid.

Lees de originele tekst van de slotverklaring op:
www.raadvankerken.nl/wcc-slotverklaring

Kies je Anglican jelly beans, Apostolic owls, Pentecostal bangs, Old Reformed cucumbers of Orthodox smurfs...? De veelkleurigheid van de kerkelijke wereldgemeenschap komt terug in deze vrolijke 'candybar' in de netwerk-zone van de assemblee.

Foto-verantwoording

Foto's in deze uitgave zijn onder andere, in opdracht van de Wereldraad van Kerken (WCC), gemaakt door de fotografen Simon Chambers/WCC (pagina 24, 25), Mike Dubose/WCC (pagina 4, 5, 9, 15, 23, 47), Sean Hawkey/WCC (pagina 19), Albin Hillert/WCC (pagina 3, 7, 10, 14, 16, 28, 30, 31, 38, 39, 44, 45), Paul Jeffrey/WCC (cover en pagina 11, 29, 34, 35, 52) en Gjermund Øystese/WCC (pagina 12, 39); alle rechten voorbehouden aan de Wereldraad van Kerken (www.oikoumene.org/contact-press/press-centre). Ook werden ons foto's aangereikt door de Nederlandse deelnemers aan de assemblee.

Waardeert u deze uitgave?

Met uw bijdrage blijft Oecumenische Bezinning mogelijk. Hartelijk dank!